PISMA DORE PEJAČEVIĆ BARUNICI TILDI VRANYCZANY. NOVI UVIDI, PODATCI, SPOZNAJE

DOMAGOJ MARIĆ

domagoj_maric@yahoo.co.uk
1030 BEČ, Austrija

UDK / UDC:
78.071.1(044.2)Pejačević, D.+Vranyczany, T.
DOI: https://dx.doi.org/10.21857/ygjwrce86y
Izvorni znanstveni rad / Research Paper
Primljeno / Received: 9. 3. 2026.
Prihvaćeno / Accepted: 12. 4. 2026.
CC BY-NC 4.0

Nacrtak

Zbirka od trideset i šest pisama, trideset i pet razglednica i sedam ispisanih posjetnica koje je Dora Pejačević poslala zagrebačkoj plemkinji Tildi Vranyczany između 1904. i 1921., pohranjena u fondu Vranyczany-Dobrinović u Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu, najveća je poznata zbirka pisama i razglednica iz pera te skladateljice. Najviše jedinica korespondencije Pejačević je poslala Vranyczany tijekom 1904., što nam osobito rasvjetljava dosad manje poznato prvo zagrebačko razdoblje u njezinoj biografiji. Nakon 1907. i ostavke Teodora Pejačevića s banske funkcije kontakt između Vranyczany i Pejačević postao je rjeđi svodeći se na povremene prigodne čestitke i izvještaje s aktualnostima. Kao drugo razdoblje intenzivnijega kontakta možemo označiti vrijeme između 1918. i 1921., a zahvaljujući korespondenciji koju je Pejačević poslala iz Beča (?), Zagreba, Budimpešte i Dresdena, mnogo nam je jasniji i taj period skladateljičina života. Među brojnim novim spoznajama o skladateljici možemo istaknuti četiri osobito vrijedna ulomka: opis posjeta Dore Pejačević Wagnerovim svečanim igrama u Bayreuthu 1904. godine, skladateljičin opis vlastitih klavirskih ciklusa *Phantasiestücke* [Maštanja] i *Blumenleben* [Život cvijeća], podatak o pokušaju zagrebačke izvedbe *Simfonije u fis-molu* op. 41 iz 1918. godine i prvi poznati opis skladateljičine nostalgije za zavičajem u posljednjemu pismu poslanom iz Dresdena u listopadu 1921.

Ključne riječi: Dora Pejačević; Tilda Vranyczany; korespondencija; Zagreb; Bayreuth

Keywords: Dora Pejačević; Tilda Vranyczany; correspondence; Zagreb; Bayreuth

Uvod. Dora Pejačević u arhivskome fondu Vranyczany-Dobrinović

Ime barunice Tilde Vranyczany[1] (1881. – 1947.) relativno je recentno otkriće u kontekstu istraživanja života i djela Dore Pejačević, poznato tek iz tekstova i izlaganja održanih u povodu stote godišnjice skladateljičine smrti 2023. godine.[2] Poznanstvo Pejačević i Vranyczany dalo se naslutiti iz novinskog izvještaja s koncerta od 16. ožujka 1904. na kojem su dvije plemkinje zajedno nastupale,[3] a jedini je poznati predmet iz vlasništva Dore Pejačević u kojemu ćemo naći spomen Tilde Vranyczany hemeroteka – album u koji je skladateljica unijela prikupljene programe koncerata s izvedbama svojih djela te pripadajuće kritike.[4] Uvidom u hemeroteku Dore Pejačević detektirane su nove osobe koje možemo dovesti u vezu sa skladateljicom te koje u pravilu možemo svrstati u dva kruga – zagrebački i drezdenski.[5] U tom je kontekstu hrvatskomu čitateljstvu zagrebački krug osobito zanimljiv jer obuhvaća više dosad nepoznatih imena iz prvoga zagrebačkog razdoblja Dore Pejačević, kada je njezin otac obnašao dužnost hrvatskog bana. Osobe koje se spominju u kritikama i programima iz njezina drugog zagrebačkog razdoblja, tijekom i neposredno nakon Prvoga svjetskog rata, u pravilu su poznata imena zagrebačke glazbene scene, pa nam u tom kontekstu hemeroteka nije ponudila značajne nove uvide.

Za razliku od nekoliko članica plemićke obitelji Vranyczany-Dobrinović koje su u većoj mjeri obilježile kulturnu povijest Zagreba i Hrvatske, Tilda Vranyczany nije upamćena kao osoba koja se istaknula u javnom djelovanju. Nije se udavala i nije imala potomaka, a prema raspoloživim podatcima život je provela u palači svojeg oca Vladimira Vranyczanyja na uglu Gajeve i Berislavićeve ulice u Zagrebu[6]

[1] Iako se u većini dokumenata iz Hrvatskoga državnog arhiva navodi ime Tilda Vranyczany, u literaturi se povremeno susreću i verzije imena Klotilda Vranyczany i Tilda Vranyczany-Dobrinović. Sačuvanu korespondenciju Dora Pejačević naslovila je na ime Tilda Vranyczany (uz nekoliko jedinica korespondencije u kojima stoji oblik imena Thilda), pa je ta verzija imena prihvaćena u radu.

[2] Vjera KATALINIĆ: Dora Pejačević and Music Salons in Continental Croatia as Hubs of Cultural Networking, *Arti musices*, 55 (2024) 2, 311; Domagoj MARIĆ: *Dora Pejačević. Životi i svjetovi*, Zagreb: Školska knjiga, 2023, 124-125.

[3] ***: Musikalische Soirée im Banalpalais, *Agramer Zeitung*, 79 (1904) 63, 4-5. Za hrvatski prijevod članka vidi: D. MARIĆ: *Dora Pejačević. Životi i svjetovi*, 123-124.

[4] Hemeroteka Dore Pejačević, Ostavština Elene Ostleitner, Universität für Musik und Darstellende Kunst Wien – MDW [Sveučilište za glazbu i scensku umjetnost Beč], Institut za sociologiju glazbe.

[5] Popis osoba koje su se u ranijim istraživanjima dovodile u vezu s Dorom Pejačević (uključujući pripremno istraživanje za knjigu *Dora Pejačević. Životi i svjetovi* autora ovog rada) u pravilu se temeljio na dvama izvorima: na osobama kojima je skladateljica posvećivala skladbe i na uzvanicima s vjenčanja Dore Pejačević i Ottomara von Lumbea u Našicama u rujnu 1921. koje vidimo na sačuvanoj fotografiji. Istaknimo kao primjer da sve ličnosti iz kruga Dore Pejačević koje je Zvonimir Berković odlučio uvrstiti u romansiranu televizijsku biografiju *Kontesa Dora* potječu iz tih dvaju izvora.

[6] Dvije poznatije palače Vranyczany smještene su u neposrednoj blizini one u kojoj je živjela Tilda Vranyczany. Riječ je o palači Ljudevita (Luje) Vranyczanyja u kojoj se danas nalazi Nacionalni muzej moderne umjetnosti te o palači Dragana Vranyczanyja, danas sjedištu Arheološkoga muzeja u Zagrebu.

Slika 1: Fotografija Tilde Vranyczany iz djevojačkih dana, Izvor: HR-HDA 782, Obiteljski fond Vranyczany-Dobrinović, kutija 9 (s dopuštenjem)

te u dvorcu Laduč u okolici Zagreba, kojemu je bila posljednja vlasnica.[7] Iz današnje perspektive, gotovo osam desetljeća nakon njezine smrti, valja naglasiti da je Tilda Vranyczany odigrala važnu ulogu pohranjujući i prikupljajući brojne obiteljske dokumente različitoga karaktera. U tom kontekstu od osobite je vrijednosti opsežna korespondencija od nekoliko stotina pisama različitih primatelja i pošiljatelja, koja nam omogućuje iznimno vrijedne uvide u svakodnevicu ne samo obitelji Vranyczany-Dobrinović nego i hrvatskog plemstva 19. i 20. stoljeća. Značajan udio u korespondenciji pripada pismima koja su razmjenjivali najuži članovi obitelji Vladimira Vranyczanyja, pa, povlačeći paralelu s njihovim suvremenicima Pejačevićima, možemo dobiti okvirnu sliku o korespondenciji koja je sigurno postojala između članova obitelji Teodora i Elizabete (Lile) Pejačević, a koja se, nažalost, nije sačuvala.

U koncertnim programima i kritikama s ranih koncerata na kojima je Dora Pejačević nastupala u Zagrebu (među kojima posebno mjesto zauzimaju tri koncerta u Banskim dvorima iz 1904., 1905. i 1907. godine) susrest ćemo neka otprije poznata imena u kontekstu biografije Pejačević – Olgu i Ernesta Schulza ili Huga Mihalovića, ali i neka nova – Adu Werhonig, Ljubu Payer, Josipa Bučara (brata Franje Bučara) te Tildu Vranyczany. Ipak, činjenica da su dvije djevojke nastupile na istome koncertu nije ukazivala na to da je među njima postojalo prisno prijateljstvo niti na to da se u Hrvatskome državnom arhivu nalazi najveća danas poznata zbirka pisama i razglednica Pejačević upućenih upravo Tildi Vranyczany. Budući da fond Vranyczany-Dobrinović nije digitaliziran niti su njegove sastavnice unesene u mrežni katalog Hrvatskoga državnog arhiva, prvi pokušaj potrage za daljnjim tragovima o Dori Pejačević u zbirkama te arhivske institucije pri pripremi monografije *Dora Pejačević. Životi i svjetovi* nije urodio plodom.

Detaljniji uvid u gradivo o obitelji Vranyczany-Dobrinović potvrdio je da je između dviju plemkinja postojalo prijateljstvo koje se, ako se može suditi po međusobnim kontaktima, protezalo od 1904. do 1921. godine, dakle tijekom gotovo cijeloga stvaralačkog vijeka Dore Pejačević.[8] Središnji izvor u tom kontekstu predstavlja detaljna i sjajno očuvana korespondencija sastavljena od trideset i šest pisama, trideset i pet razglednica i sedam ispisanih posjetnica Dore Pejačević

[7] Tildin otac Vladimir Vranyczany imao je dva braka. S prvom suprugom Paulom pl. Kiepach von Haselburg imao je ukupno četvero djece: kćeri Anku, Tildu i Paulu, udanu Balaban (koja je jedina imala nasljednike), te sina Nikolu, koji je kao mladić poginuo u Prvome svjetskom ratu. S drugom suprugom, Tildinom pomajkom Olgom Puppi, Vladimir Vranyczany nije imao potomaka. Vidi: Krešimir REGAN: Barunska obitelj Vranyczany-Dobrinović i plemićka obitelj Vranyczany. Prilog poznavanju rodoslova plemićkog roda Dobrinović, u: Marina Bagarić (ur.): *Veličanstveni Vranyczanyjevi. Umjetnički, povijesni i politički okvir života jedne plemićke obitelji*, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt – Matica hrvatska, 2016, 11-51.

[8] Autor rada u ovoj prilici najsrdačnije zahvaljuje Marini Bagarić i Miroslavu Šariću iz Muzeja za umjetnost i obrt te Dariji Hofgräff Marić iz Hrvatskoga državnog arhiva na pomoći pri detekciji korespondencije i ostalih tragova o Dori Pejačević u fondu Vranyczany-Dobrinović.

upućenih Tildi Vranyczany, čemu treba dodati i ostale tiskovine koje su nam uglavnom otprije bile poznate (program koncerta »Kompozitorne večeri Dore Pejačević« od 4. travnja 1918., osmrtnica Dore Pejačević), kao i neke nepoznate (pozivnica na vjenčanje Dore Pejačević i Ottomara von Lumbea). Fond Vranyczany-Dobrinović sadrži i popis djela Dore Pejačević iz 1923. godine, i to u iznimno očuvanoj verziji, za razliku od triju primjeraka sačuvanih u ostavštini Dore Pejačević u Hrvatskome glazbenom zavodu, koji su u znatno lošijem stanju. Uz popis djela nalazi se i popratni dopis skladateljičina supruga upućen, među ostalima, Tildi Vranyczany, a koji neupitno potvrđuje da je popis djela Dore Pejačević iz 1923. godine bio sastavljen u promidžbene svrhe (temeljna svrha popisa djela sastavljenog neposredno nakon skladateljičine smrti bila je informirati njezine prijatelje i poznanike o tome gdje se mogu nabaviti pojedina tiskana djela Dore Pejačević).[9] Spomenimo da je i ova korespondencija potvrdila da je podatak iz popisa djela koji nam je danas najkorisniji – godina nastanka pojedinog djela – netočan ili nedovoljno precizan, o čemu će biti riječi u ovome radu.

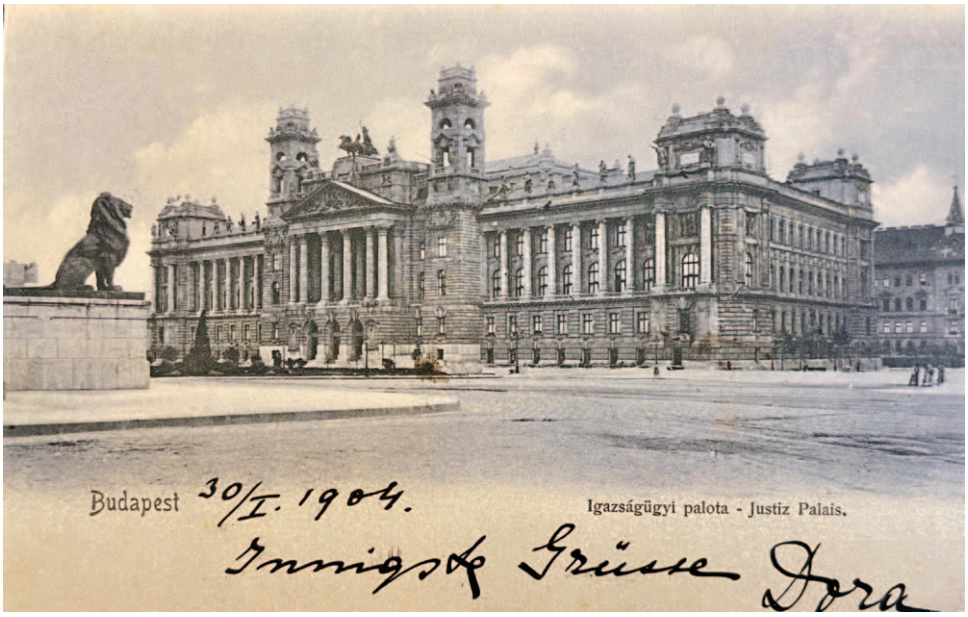
Pismima, razglednicama i posjetnicama Dore Pejačević valja pridodati jednu razglednicu koju je skladateljičin brat Marko Pejačević poslao iz Našica Tildi Vranyczany, jednu ispisanu posjetnicu skladateljičine majke Elizabete (Lile) Pejačević te posjetnicu bana Teodora Pejačevića na kojoj su rukom napisani izrazi sućuti obitelji Vranyczany.[10] Nije isključeno da se u fondu čuva još pokoja nepotpisana razglednica Dore Pejačević poslana Tildi Vranyczany. Nekoliko razglednica koje neupitno potječu od Pejačević bile su u odvojenoj arhivskoj kutiji jer se pri razvrstavanju arhivskoga gradiva najvjerojatnije nije prepoznalo da je riječ o razglednicama Dore Pejačević. Međutim, iako je riječ o nepotpisanim razglednicama, na osnovi rukopisa i sadržaja nema dvojbe o tome tko je poslao razglednice.

Kako bismo izrazito vrijedno i zanimljivo gradivo predstavili javnosti i kako bi ono bilo što korisnije budućim istraživačima, najvažnija pisma Dore Pejačević iz ove zbirke citirat će se u cijelosti u prilogu ovoga rada u njemačkom izvorniku, dok će se naglasci iz korespondencije predstaviti u hrvatskome prijevodu autora rada u glavnome tekstu rada. Budući da je većina razglednica prigodnoga karaktera, njihov sadržaj u pravilu nije od osobitoga značenja, pa njihovo navođenje u izvorniku ne bi obogatilo rad. Rad sadrži i tablicu s kronološkim prikazom korespondencije te glavnim tematskim naglascima pojedinih jedinica.

Sve jedinice korespondencije o kojoj je riječ napisane su na njemačkom jeziku uz često korištenje južnonjemačkoga (austrijskog) leksičkog korpusa. Skladateljica često koristi infinitive bez nastavka -en (»sehn« umjesto »sehen«), ne koristi zareze kako ih definira današnja njemačka sintaksa i koristi isključivo ortografiju s dvama slovima s (umjesto ß). Korespondencija je zanimljiva jer zahvaljujući velikomu

[9] D. MARIĆ: *Dora Pejačević. Životi i svjetovi*, 12.

[10] Budući da na posjetnici ne stoji datum, nije moguće utvrditi u povodu čije je smrti poslana.

Slika 2: Razglednica koju je Dora Pejačević poslala Tildi Vranyczany 30. siječnja 1904. iz Budimpešte najstariji je trag iz njihove korespondencije, Izvor: HR-HDA 782, Obiteljski fond Vranyczany-Dobrinović, kutija 5 (s dopuštenjem)

vremenskom razmaku možemo jasno promatrati razvoj stilskog izričaja i misaonosti skladateljice – od ranih pisama koja u pravilu sadrže opise i izvještaje do kasnijih jedinica mnogo kompleksnijeg izričaja, s naglašenom meditativnom komponentom.

Prvo zagrebačko razdoblje – **Mädchengestalten**

Aludirajući na ciklus od četiriju solopjesama za glas i klavir op. 42 Dore Pejačević, skladan na stihove Rainera Marije Rilkea, prvi dio korespondencije mogli bismo nazvati *Mädchengestalten* [Djevojačkim likovima].

Okolnosti upoznavanja dviju tinejdžerica svakako se mogu dovesti u vezu sa selidbom obitelji Pejačević u Zagreb neposredno prije početka banskoga mandata Teodora Pejačevića. Došavši u Zagreb, skladateljica je stekla nova poznanstva, a prvo pismo upućeno Tildi Vranyczany 28. ožujka 1904. odaje da je glazba bila njihova međusobna poveznica već od njihovih prvih zabilježenih kontakata. U pomalo ironičnome tonu skladateljica žali što je njihovim ugodnim druženjima u Zagrebu došao kraj, pa bi, da je nije već bila skladala, Pejačević tim povodom napi-

sala minijaturu *Klage* [Tužaljka] iz ciklusa *Phantasiestücke* [Maštanja] op. 17. Iz nastavka pisma doznajemo dva zanimljiva podatka: da je skladateljica planirala napisati i minijaturu *Traum* [San] – očito također kao dio ciklusa *Phantasiestücke* – te da je klavir koji se nalazio u Banskim dvorima, u kojima je Pejačević tada stanovala, bio marke Steinway & Sons.

> »Što se nas tiče, baš je prilično tužno da su naši ugodni susreti tako iznenada došli kraju, da nisam već skladala *Klage* [Tužaljku], svakako bi nastala pod utjecajem aktualnih događaja! Ali sada je nažalost preostao samo *Traum* [San], za koji trenutačno u sebi ne osjećam pravo raspoloženje! Možda bih imala – kako kažeš – vremena i mira, ali nedostaje ono najvažnije!!! – Budući da smo se, kako primjećujem, prilično zadubile u uzvišenu glazbu, slobodna sam primijetiti da Netko još uvijek nije pustio svoje prstiće da klize po mojem Steinwayu, a taj je klavir zbog toga tako mrzovoljan da, kada imam nesreću da ga dotaknem, sve odzvanja tako melankolično i tužno da bespomoćno sjednem u kut sobe i zurim u nebo koje je danas baš tako neutješno kao sve ostalo! – Dakle, – kada će taj siroti Steinway biti zadovoljan? Istina je – 'Što manje tražiš, to manje dobiješ'! Ali ne! Opet sam se prevarila – razmotrila sam stvari doista ozbiljno i tek sad vidim da moj Steinway zapravo traži mnogo – vrlo mnogo!«[11]

Otprije poznat podatak o skladateljičinu instrumentu u Banskim dvorima valja upotpuniti podatkom da je riječ bila o klaviru Steinway & Sons (o kojem, nažalost, zasad nemamo više podataka). Osim toga, budući da je potvrđen podatak da je Dora Pejačević tada stanovala u Banskim dvorima, ovo pismo možemo smatrati potvrdom da je prvi ciklus klavirskih minijatura *Phantasiestücke* barem djelomično nastao u zgradi u kojoj se danas nalazi sjedište Vlade Republike Hrvatske, ali i da ciklus *Phantasiestücke* nije nastao 1903. godine, kako stoji u popisu djela iz 1923. Pismo svjedoči i o tome da skladateljica u ožujku 1904. još uvijek nije bila sigurna koje će naslove nositi pojedine minijature.[12]

U sljedećemu pismu, poslanom 6. travnja 1904., Dora Pejačević najavljuje polazak na put u četvrtak (vjerojatno već 7. travnja) u Budimpeštu, Beč i Pariz te povratak u »našu krasnu domovinu« (citat na hrvatskome jeziku u pismu na njemačkom) 5. svibnja 1904. Posjet Budimpešti, Beču i Parizu potvrdile su i razglednice koje je skladateljica Tildi Vranyczany poslala u Zagreb, što je također novost s obzirom na to da je jedini poznati posjet Dore Pejačević Parizu bio 1914.[13] Zahvaljujući pismu poslanom 17. svibnja 1904. iz Budimpešte zaključujemo da se putovanje po svoj pri-

[11] Izvornik u **Prilogu 1**. Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Obiteljski fond Vranyczany-Dobrinović, HR-HDA 782, Kut. 5, Pismo Dore Pejačević Tildi Vranyczany, 28. ožujka 1904.

[12] Nedoumice oko pojedinih naslova minijatura iz ciklusa *Phantasiestücke* potvrđuje i rukom ispunjena tablica s nekoliko varijanti imena svakoga stavka, među kojima ipak nema stavka *Traum*. Vidi: D. MARIĆ: *Dora Pejačević. Životi i svjetovi*, 131.

[13] Vidi tablicu u **Prilogu 2**.

Slika 3: Prva razglednica Dore Pejačević Tildi Vranyczany iz Pariza (od ukupno dvije) od 17. travnja 1904., Izvor: HR-HDA 782, Obiteljski fond Vranyczany-Dobrinović, kutija 5 (s dopuštenjem)

lici produljilo, a da se skladateljica trebala vratiti u Zagreb tek u petak, 20. svibnja 1904. Detalj iz pisma od 17. svibnja važan je jer se u njemu prvi put u zapisima Dore Pejačević pojavljuje podatak o stanovanju u Banskim dvorima. Naime, skladateljica koristi tada ustaljeni izraz »Banska palača« (»Banal Palais«).

Pismo od 7. lipnja 1904. potvrđuje pretpostavku da je skladateljica tada već bila u Našicama (pismo sadrži opis uživanja u našičkom imanju, osobito u parku dvorca), dok se u pismu od 19. lipnja, poslanom također iz Našica, najavljuje posjet Bayreuthu u srpnju iste godine.[14] Opisujući svoje narušeno zdravstveno stanje, Pejačević navodi da se mora oporaviti do sredine srpnja jer u protivnome neće moći otputovati u Njemačku. Iz istoga pisma doznajemo da se skladateljica već u lipnju 1904. počela pripremati za posjet Wagnerovim svečanim igrama: čitala je Wagnerovu biografiju,[15] nakon čega je planirala studij libreta Wagernovih opera.

[14] Boravak Lile i Dore Pejačević u Bayreuthu 1904. otprije je poznat jer je svojedobno o tome izvijestio i hrvatski dnevni tisak. Vidi: ***: Gräfin Lila Pejacsevich in Bayreuth, *Die Drau*, 37 (1904) 92, 6.

[15] Nije sasvim jasno o kojoj je biografiji riječ, osobito jer u dnevniku čitanja *My Book Record* stoji da je skladateljica pročitala biografiju Richarda Wagnera iz pera Houstona Stewarta Chamberlaina tek 1908. godine, a ne 1904. (uz jedinice iz 1904. Wagner se ne spominje). Ipak, treba imati na umu da je skladateljica dobila dnevnik čitanja *My Book Record* na poklon od Else Szentkereszty tek 26. siječnja

Posljednje pismo prije putovanja u Bayreuth Pejačević je poslala iz Našica 5. srpnja 1904. Iz njega doznajemo da je njezin zagrebački profesor violine Vaclav Huml već dva tjedna boravio u Našicama te da su Huml i Pejačević muzicirali dva do tri sata dnevno.

Pismo od 7. kolovoza 1904., poslano iz Našica nakon povratka iz Bayreutha, predstavlja jednu od najvrjednijih jedinica korespondencije s Tildom Vranyczany, usporedivu s detaljnim opisom putovanja u Egipat u pismu koje je skladateljica uputila Johannesu Nádhernom 12. svibnja 1912. godine, također iz Našica.[16] Valja imati na umu da je pismo s opisom Bayreutha nastalo osam godina prije pisma iz Egipta, pa je sadržajno i stilski ipak ponešto jednostavnije u odnosu prema izrazito živom opisu doživljaja Egipta. Unatoč tome, detaljan i istovremeno visoko poetičan opis putovanja u Bayreuth predstavlja vrijedan dokument u kontekstu životopisa Dore Pejačević osobito imajući u vidu skladateljičinu percepciju sebe kao »vagnerijanke«.[17]

I u slučaju opisa Bayreutha i u slučaju opisa Egipta skladateljica piše pismo iz Našica, nedugo nakon povratka s putovanja, slažući dojmove i detaljno ih iznoseći primateljima pisma. Pri opisu putovanja u Bayreuth autorica započinje pismo širim pogledom i ocjenom cijeloga putovanja, nastavlja ključnim dijelom s opisom izvedbi Wagnerovih djela i opisom druženja (susret s obitelji Wagner i prijateljima iz Budimpešte) te završava zabavnim segmentom (ogovaranje i pušenje cigareta u društvu Else Szentkereszty),[18] čime potvrđuje svoj izvrstan osjećaj za koncepciju pisanoga teksta.

> »Nema sumnje da je Bayreuth bio najsjajniji dio mojih posljednjih putešestvija: bio je to još jedan trenutak mojega života koji će mi, pretpostavljam, zauvijek ostati u sjećanju. Jer Bayreuth nije samo mjesto gdje ti ta božanska glazba potrese i istovremeno uzdigne dušu i srce, bilo je to mjesto gdje sam susrela svoje stare prijatelje i s njima živjela. Zamisli samo ugodno zajedništvo u takvom uzdignutom i idealnom ozračju – sigurno da je vrijedno sjećanja! – To bi ti trebalo potvrditi da mi je Bayreuth već po tome ponudio čaroban boravak. – A to kazalište i ta glazba!! – Rado bih bila ponovno u prilici da

1910. To znači da su prethodni zapisi uneseni prema sjećanju skladateljice te da je, po svoj prilici, riječ o pogrešci. Razlika u jedinicama unesenima u *My Book Record* prije i poslije 1910. vidljiva je i zahvaljujući tinti i rukopisu. Vidi: D. MARIĆ: *Dora Pejačević. Životi i svjetovi*, 267.

[16] Davor MERKAŠ: Strogo kontrolirani tragovi: uz novopronađene dokumente o Dori Pejačević u ostavštini Sidonie Nádherný von Borutin, *Arti musices*, 32 (2001) 1, 10-15 i D. MARIĆ: *Dora Pejačević. Životi i svjetovi*, 158-160.

[17] Dinko ŽUPAN: Books I Have Read: Dora Pejačević kao čitateljica, *Scrinia Slavonica*, 12 (2012), 140.

[18] Ime barunice Else Szentkereszty susrest ćemo u nekoliko navrata u kontekstu životopisa i opusa Dore Pejačević. Riječ je potomkinji obitelji koja je posjedovala dvorac u Árkosu u mađarskome dijelu Monarhije (danas Arcuș u Rumunjskoj). Dora Pejačević u nekoliko je navrata putovala u Árkos, što je potvrđeno i u korespondenciji s Tildom Vranyczany. U pismu poslanom 2. veljače 1906. skladateljica najavljuje putovanje u Transilvaniju, a pismo od 17. studenoga 1909. poslano je upravo iz Árkosa. Osim toga, skladateljica je Elsi Szentkereszty posvetila *Chanson sans paroles* [Pjesmu bez riječi] op. 10 za klavir. Vidi: Koraljka KOS: *Dora Pejačević*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1982, 189.

Slika 4: Razglednica Dore Pejačević od 24. srpnja 1904. iz Bayreutha s prikazom Siegfriedove smrti, Izvor: HR-HDA 782, Obiteljski fond Vranyczany-Dobrinović, kutija 5 (s dopuštenjem)

doživim ono što sam osjetila pri prvim tonovima. Zamisli zamračeno kazalište, stotine ljudi i tišinu da možeš čuti muhu kako leti, a onda odjednom prvi tonovi uvertire *Tannhäusera*, koji ispunjavaju cijelo kazalište i dolaze od nevidljivog orkestra. – Što da ti kažem nego da sam se u dvorani ponovno pošteno isplakala, ja koja sam mislila da sam zaboravila plakati. Takvog *Tannhäusera* sigurno još nikada nisam čula! Ali ta je opera ostala u pozadini u odnosu na sve ostale koje su slijedile. *Parsifal*! – Čista molitva. – O njemu još želim sabrati dojmove – jednom ću ti usmeno reći zašto. Onda je došao *Prsten Nibelunga.* Iznimno sam uživala u svim četirima izvedbama, a osobito u *Valkiri*, jednoj od mojih najdražih opera. – Bilo je božanstveno! A osim samog kazališta, i ljudi su mi djelovali ljubazniji i draži nego inače, kao da sam se pomalo pomirila s čovječanstvom. – Bayreuth je za mene svojevrsna 'ustanova za poboljšanje'. Često ću se vraćati onamo! –

Ali ima nešto prilično žalosno – obitelj Wagner je uistinu nesimpatična. Gospođa Cosima je zanimljiva, inteligentna starija gospođa, stvarno nam se svidjela, ali što se tiče kćerki i osobito sina Siegfrieda, ima mnogo prostora za poboljšanje! Neki gospodin mi je u Bayreuthu rekao: 'ta je obitelj trebala izumrijeti s Richardom Wagnerom' i stvarno je bio u pravu!

Susreli smo 25 – 30 poznanika iz Pešte, mnogo smo bili zajedno i išli na male izlete kada je vrijeme dozvoljavalo, a sklopila sam i nova poznanstva. Osobito mi je bilo drago da sam mogla biti dosta s Elsom Szentkereszty – (molim te, nemoj opet pomisliti na Ily Csáky!) – to je bilo često jer smo zajedno stanovale kod gradskog vijećnika Krücka. U Bayreuthu se najčešće unajmljuju privatni stanovi jer nema dovoljno hotela za mnoge posjetitelje.

U jednoj smo večeri Elsa i ja osobito uživale. Moja i njezina majka išle su na Wagnerovu soareju – (mi nismo jer nije bilo više mjesta). Ostale smo same kod kuće. Najprije smo svi troje – njezin brat, Elsa i ja – išli na večeru u neki restoran (to je u Bayreuthu sasvim normalno). – Onda smo došli kući – mladi gospodin je bio pospan i išao je spavati, a Elsa i ja smo od devet do pola dvanaest sjedile kod otvorenog prozora na mjesečini – pušile cigarete i tračale! – Sad ti je jasno što smo sve radile u Bayreuthu.

Sigurno sam zaslužila dugo pismo od tebe, i to s baš ovakvim opisima Vašeg putovanja.«[19]

Skladateljica na koncu opisuje aktualnosti iz Našica:

»Sada sam u Našicama – i ne odmaram se! Sasvim sam odustala od štednje sebe same i mislim da mi nemir bolje odgovara. Muziciram, strastveno igram tenis, vozim kočiju po vrućini i tako dalje. – Je li i kod vas takva suša? Vi barem imate vodu u blizini, a mi jadnici kao da smo u Sahari. Već tjednima nije kišilo, prašina i vrućina su nepodnošljive, stoka nema što jesti ni piti, a vrt izgledna strašno – trava je spaljena: čisti jad! – –

[19] Izvornik u **Prilogu 1**. HR-HDA 782, Kut. 5, Pismo Dore Pejačević Tildi Vranyczany, 7. kolovoza 1904.

> Orgulje ne mogu i ne smijem učiti. Ne mogu zato što su ovdje orgulje upravo u kvaru, a ne smijem zbog svojega zdravlja – iako ne razumijem baš zašto, ali se moram ponovno pokoriti i šutjeti.«[20]

Iako je u pismu od 7. kolovoza 1904. izrazila svoju želju da ponovno posjeti Bayreuth, o čemu piše i u pismu od 2. lipnja 1906. Tildi Vranyczany, nemamo potvrdu da je Dora Pejačević nakon 1904. bila na Wagnerovim svečanim igrama. Imajući u vidu oduševljenje prvim posjetom Bayreuthu, kao i zanimanje za Wagnera i njegova djela (što doznajemo i iz dnevnika čitanja *My Book Record*) te činjenicu da je kasnije u dvama navratima živjela u Njemačkoj, izgledno je da je Dora Pejačević ponovno posjetila Wagnerove svečane igre, no zasad o tome nema dokaza.

Sljedeći iznimno važan ulomak iz korespondencije predstavlja prvi poznati iskaz skladateljice o svojim dvama klavirskim ciklusima, *Phantasiestücke* i *Blumenleben* [Život cvijeća]. U pismu od 15. lipnja 1907. skladateljica gotovo burno reagira na pismo Tilde Vranyczany u kojem ona iznosi (svoj ili tuđi) stav da se na osnovi skladbi Dore Pejačević može donijeti zaključak o njezinoj pesimističnoj prirodi:

> »Tvoji retci su me nemalo iznenadili. Kako netko slušajući moje skladbe može doći na ideju da sam pesimistična – nije da bih mogla poreći da sam takva, ali da bi se to moglo primijetiti po mojoj glazbi, to nisam znala. – Kažeš: 'može se tiho jecati i pritom sasvim dobro gledati zlatni sunčev sjaj' – ovdje si u pravu, ali nijedan sunčev sjaj nije isti; jedan je sunčev sjaj proljeća, a drugi jeseni – ovaj drugi je zlatniji nego prvi, ali manje spaljujući. Postoje još dvije vrste sunčeva sjaja: jedan koji cvjetovima života pomaže da procvjetaju, a drugi koji ih spaljuje… –
>
> Vjeruješ da u mojima posljednjim djelima možeš osjetiti vedriji stav prema životu – i tu si u pravu, te stvari povremeno prožima neka svježina – ali može li se za neko biće reći 'ona je vedra' ako ta dotična zna ispričati vedru priču o drugim stvorenjima?
>
> Moji 'Cvjetovi' su pripovijesti u okvirima poetskoga. – 'Maštanja' su raspoloženja duše, proživljeni osjećaji; 'Cvjetovi' su život koji sam vidjela oko sebe, u prirodi – 'Maštanja' su život koji sam vodila u svojoj najdubljoj duši. Krstila sam ih imenom 'Maštanja' kako ne bih morala biti previše iskrena prema svijetu… ta riječ 'mašta' kao da treba predstavljati neku ispriku – jer svijet od nas uvijek traži da se ispričamo kada mnogo osjećamo. U 'Maštanjima' sam rekla mnogo o sebi, zato sam sljedeći put posegnula za drugom temom – jer ako dugo govorimo o sebi, uvijek dođe trenutak kada nakon pauze primijetimo 'pa pričajmo sada malo o nečemu drugome'.«[21]

Citirani ulomak nije samo rijedak primjer vlastite skladateljske poetike iz pera Dore Pejačević nego i prvoklasna suvremena referenca o dvama ciklusima – osobito jer o njima nema mnogo primarnih izvora. Naime, nisu se sačuvali autografi

[20] Izvornik u **Prilogu 1**. *Ibid*.

[21] Izvornik u **Prilogu 1**. HR-HDA 782, Kut. 5, Pismo Dore Pejačević Tildi Vranyczany, 15. lipnja 1907.

ni jednoga ni drugoga ciklusa, pa sva svoja saznanja crpimo iz njihovih ranih tiskanih izdanja.

Na dvjema razglednicama iz toga vremena nalazimo i stihove koje je vjerojatno napisala Dora Pejačević. Na razglednici poslanoj iz Budimpešte 7. veljače 1904. stoje sljedeći stihovi:

»'Du wünschest Du wärst eine Fliege!'
Ich wünsch' ich wär' eine Spinn',
Dann könnt' ich sachte spinnend
Dich in mein Netzchen ziehn!«

U slobodnom prijevodu:

»'Ti bi željela da si muha!'
Ja bih željela da sam pauk,
Onda bih te nježno pletući
Mogla povući u svoju mrežu!«[22]

Drugu opsežniju pjesmu nalazimo na razglednici poslanoj 19. svibnja 1904.:[23]

»Die armen Veilchen sind verblüht
Das Warten war für sie zu lange'
Du sagst ich werd' sie nicht mehr sehn
Wie traurig scheint mir dieser Gedanke?

Ich wäre gekommen hätt' ich es gekonnt
Und hätt' aus ihnen einen Kranz gewunden
Und hätte den Kranz so lieben doch fest
Mit dem starken Band der Freundschaft gebunden.

Und hätte den Kranz dann auf's Moos gelegt
Und wäre stumm von dannen gezogen
Und hätte gewartet und gehofft
'Vielleicht kommt jemand ihn abzuholen'!

Es ist zu spät – die Veilchen verblühn
Die dorren Stengel liegen dicht
Doch gehe hin – mir ahnt es so
An ihrer Stelle wächst ein 'Vergissmeinnicht'.«

U slobodnom prijevodu:
»'Sirote ljubice su uvele,
čekanje im je bilo predugo.'
Kažeš da ih više neću vidjeti
Kako je tužna ta misao?

Došla bih da sam mogla,
I od njih bih isplela vijenac,
I taj bih vijenac, drag ali čvrst,
Svezala snažnom vrpcom prijateljstva.

I položila bih vijenac na mahovinu,
I nijemo otišla odande,
I čekala bih, i nadala se:
'Možda će netko po njega doći.'

Prekasno je – ljubice su uvele,
Gusto leže suhe stabljike.
Ali, nešto mi govori, otiđi onamo,
Na njihovu mjestu raste 'potočnica'.«

[22] U njemačkom izvorniku nije jasno kojeg je roda osoba kojoj se autor obraća u pjesmi, no prema analogiji Dore Pejačević kao pošiljateljice razglednice i Tilde Vranyczany kao primateljice u slobodnome prijevodu koristio se ženski rod. HR-HDA 782, Kut. 5, Razglednica Dore Pejačević Tildi Vranyczany, 7. veljače 1904.

[23] HR-HDA 782, Kut. 5, Razglednica Dore Pejačević Tildi Vranyczany, 19. svibnja 1904.

Prolaznost života izrečena simbolikom cvijeća tema je koju ćemo u nekoliko navrata susresti u ranijem opusu Dore Pejačević. Osim glavnoga primjera, ciklusa *Blumenleben*, u kojemu su klavirske minijature dobile ime po cvjetnim vrstama te su poredane po vremenu njihova cvata – od visibabe do krizanteme, Pejačević o prolaznosti života progovara kroz tematiku cvijeća i u pjesmi *Warum?* [Zašto?] op. 13 te u razglednici poslanoj Johannesu Nádhernom 18. travnja 1911. U toj razglednici stoji: »Ne ljutite se uzalud – život je previše kratak, to se vidi i po crvenim ružama.«[24]

Povremeni kontakti od 1907. do Prvoga svjetskog rata

Nakon što je Teodor Pejačević u ljeto 1907. podnio ostavku na bansku funkciju, a obitelj Pejačević po svoj je prilici napustila Zagreb, kontakt između Dore Pejačević i Tilde Vranyczany postao je rjeđi. U odnosu na brojna pisma i razglednice iz 1904. godine, zahvaljujući kojima imamo prilično jasan uvid u to razdoblje, iz razdoblja između ljeta 1907. i početka 1909. ne raspolažemo velikim brojem jedinica korespondencije zahvaljujući kojima bismo mogli detaljnije rekonstruirati taj period. Iako su novine već ujesen 1907. objavile da se Dora Pejačević planira zaputiti na privatni studij glazbe u Dresden,[25] ova korespondencija ponudila nam je prvi neupitan trag skladateljičine prisutnosti u Njemačkoj – Dora Pejačević poslala je razglednicu s blagdanskim čestitkama iz Dresdena 29. prosinca 1908.

Od kraja Teodorova mandata u ljeto 1907. do izbijanja Prvoga svjetskog rata sedam godina poslije Dora Pejačević uputila je Tildi Vranyczany sedam pisama od kojih su dva poslana 1909. (17. studenoga i 27. prosinca), po jedno 1911. i 1912. (23. prosinca 1911. i 28. prosinca 1912.), dva tijekom 1913. (3. rujna i 7. lipnja) te jedno 2. siječnja 1914. Sva pisma osim prvoga, koje je poslano iz Árkosa u Transilvaniji, skladateljica je poslala iz Našica, u pravilu tijekom blagdana. Imajući u vidu prijateljsku prisnost i intenzivan kontakt između 1904. i 1907. godine, pomalo iznenađuje činjenica da se nije sačuvalo nijedno pismo koje je Dora Pejačević poslala Tildi Vranyczany iz Njemačke. Zahvaljujući pismu od 17. studenoga 1909., doznajemo da je skladateljica na samome kraju godine provela tri tjedna u Transilvaniji, kako bi nakon blagdana u Našicama ponovno otputovala u Dresden. Mnogo više podataka ne doznajemo ni iz pisma poslanoga iz Našica 27. prosinca 1909. (skladateljica tješi očito malodušnu Tildu Vranyczany i potiče je na to da više uživa u svojoj mladosti).

Više konkretnih saznanja dobit ćemo iz pisma koje je Pejačević napisala 23. prosinca 1911. Osvrćući se na godinu na izmaku, skladateljica naglašava da je ljeto 1911. bilo osobito plodno jer je tada nastao *Klavirski trio u C-duru* op. 29 (kao godina

[24] D. MARIĆ: *Dora Pejačević. Životi i svjetovi*, 105.

[25] ***: Osobna viest, *Obzor*, 48 (1907) 250, 4 i ***: Gräfin Lilla Pejacsevich, *Slavonische Presse*, 23 (1907) 215, 2.

nastanka te skladbe u popisu djela iz 1923. navedena je 1910.). Međutim, ostatak godine bio je opterećen pogoršanjem duševnoga stanja skladateljičine majke Elizabete (Lile) Pejačević, koja je već ujesen 1911. završila u sanatoriju – isprva u Dresdenu, a onda u Beču:[26]

> »Ne znam jesi li čula da je mama sa živcima u jako lošem stanju, od listopada sam bila s njom u sanatoriju Lahmann (kod Dresdena) – tako sam se sada vratila u taj dragi grad. – No to nije bilo vrijeme odmora! Imala sam toliko posla – jer me je otkrio glazbeni život Dresdena – u Tonkünstlervereinu izveden je moj kvartet, onda je bio još jedan koncert na kojem su bile izvedene moje stvari za violinu i na kojem me se prisililo da sama preuzmem klavirsku pratnju. No ja sam zapravo bila vezana uz mamu i uz sanatorij – za putovanje otamo do grada električnim mi je tramvajem trebao sat vremena. Možeš si, dakle, zamisliti moj kaotični život jer je mamina nervoza djelovala vrlo iscrpljujuće i na moje živce. Kratko i jasno – tek sada – jučer sam stigla doma – i osjećam se iscrpljeno. Putovanje s mamom bilo je vrlo teško i u Beču ju je ponovno uhvatio živčani napadaj, pa sam odmah pozvala liječnika prema čijem sam savjetu mamu već sljedeći dan odvela u 'Cottage Sanatorium', gdje će sada ostati dulje vrijeme. Htjela je najprije biti ovdje za Božić – ali nastavak putovanja nije bio moguć. Sada je tata u Beču, pa sam mogla barem ja doći kući. – Ovaj Božić nam je zbog toga prilično tužan – jer svi smo rasuti po svim stranama svijeta. Roditelji u Beču – Marko s obitelji u Pešti, Velimir u Bukureštu (njegov novi mandat) samo baka, Gabi i ja tu. Sada se želim odmoriti i malo skupiti snagu do 4. siječnja: onda opet putujem u Beč da vidim mamu, onda u Peštu odakle 11. putujemo u Trst i ondje se 14. ukrcavamo na brod. – Taj put u Kairo je stvarno nešto lijepo, ali shvaćaš da stalno putujem gore-dolje i osjećam da konačno želim malo mira! –«[27]

[26] Za više podataka o Elizabeti (Lili) Pejačević vidi Gordana GOJKOVIĆ: Zaboravljena majka Dore Pejačević, u: Zdenka Veber (ur.): *Dora Pejačević 1885-1923: zbornik radova sa Znanstvenog skupa »Dora Pejačević: život, rad i značenje« održanog u Našicama 7. i 8. rujna 1985. godine*, Našice: SIZ kulture i tehničke kulture općine Našice, 1987, 13-32.

[27] »Ich weiss nicht ob Du gehört hast, dass Mama mit den Nerven ganz herunter ist, seit Oktober war ich mit ihr im Sanatorium Lahmann (bei Dresden) – auf diese Weise kam ich jetzt wieder in jene liebe Stadt. – Es war aber keine Zeit der Erholung! Ich hatte so viel zu tun – da mich die musikalische Welt Dresdens entdeckt hatte – im Tonkünstlerverein wurde mein Quartett gespielt, dann war ein anderes Concert, wo meine anderen Violinsachen gespielt wurden u. wo man mich zwang die Begleitung am Klavier selbst zu übernehmen. Ich aber war eigentlich an Mama gebunden u. an das Sanatorium – die Reise von da aus in die Stadt mit der Elektrischen nahm immer 1 Stunde in Anspruch. Du kannst Dir also mein gehetztes Leben dort vorstellen dabei Mamas Nervosität die auch sehr aufreibend auf meine Nerven wirkte. – Kurz u. gut – jetzt – gestern kam ich erst heim – u. fühle mich erschöpft. Die Reise mit Mama war sehr schwierig u. in Wien wurde sie wieder von einer Nervenbriese befallen so dass ich sofort einen Arzt kommen liess u. auf dessen Rath Mama schon den nächsten Tag in's ‚Cottage Sanatorium' brachte, wo sie nun wieder längere Zeit bleiben soll. Sie wollte ursprünglich zu Weihnachten hier sein – aber so, wurde das Weiterreisen unmöglich. Jetzt ist Papa in Wien, so konnte ich wenigstens heim kommen. – Unsere Weihnachten sind daher heuer eher traurig – da wir alle zerstreut sind in allen Weltrichtungen. Die Eltern in Wien – Markus mit Familie in Pest, Elemér in Bucarest (sein neuer Posten) blos Grossmama, Gabi u. ich hier. – Ich will jetzt ausruhn u. kurz Kräfte sammeln bis zum 4.ten Jänner: da fahre ich wieder nach Wien, um Mama zu sehn, dann nach Pest, von wo aus wir am 11ten nach Triest fahren u. dort schiffen wir uns am 14ten ein. – Es ist diese Reise nach Cairo sehr

Citirani ulomak baca novo svjetlo na 1911., godinu najvećih uspjeha Dore Pejačević u Njemačkoj. Tada su se njezina djela izvodila na sedam koncerata, što predstavlja vrhunac njezine prisutnosti na njemačkome koncertnom repertoaru za njezina života.[28] Unatoč lošem predosjećaju, šestotjedno putovanje u Egipat početkom 1912. godine ostalo je upamćeno kao jedno od intenzivnijih skladateljičinih iskustava, kako svjedoči ranije spomenuto pismo upućeno Johannesu Nádhernom. Zahvaljujući pismu od 28. prosinca 1912., doznajemo da je Lila Pejačević i dalje bila u sanatoriju, ovoga puta u Konstanzu u Njemačkoj, da je skladateljica kanila doći iz Našica da bi posjetila svoju majku te da je zatim planirala otputovati na nekoliko mjeseci u Dresden kako bi se intenzivnije posvetila skladanju. Dva pisma iz 1913. nisu od osobitog značenja – riječ je o izrazima sućuti i zahvalama za iste u povodu smrti bake Dore Pejačević i bake Tilde Vranyczany.

Međutim, pismo poslano Tildi Vranyczany 2. siječnja 1914. baca novo svjetlo na nastanak prvog orkestralnog djela Dore Pejačević (zanemarimo li ranije orkestralne studije), *Koncerta za klavir i orkestar u g-molu* op. 33. Spomenuto pismo potvrdilo je da je raširen podatak o 1913. kao godini nastanka toga koncerta pogrešan – što se moglo naslutiti i ranije, ali o čemu nije bilo čvrstoga dokaza. Naime, skladateljica je započela rad na navedenom koncertu tijekom 1913. U pismu napisanom Johannesu Nádhernom 20. ožujka 1913. Pejačević nabraja djela na kojima je nedavno radila i na kojima radi ne spominjući pritom taj klavirski koncert.[29] Imajući u vidu opsežnost navedenoga djela, činjenicu da je riječ o prvom orkestralnom djelu Dore Pejačević – i to za solo instrument i orkestar – kao i nekoliko od ranije poznatih dokaza da godinu iz popisa djela treba uzeti s rezervom, bilo je jasno da *Koncert za klavir i orkestar u g-molu* op. 33 vjerojatno nije dovršen 1913. Potvrdu te pretpostavke ponudilo je pismo od 2. siječnja 1914., na kraju kojega stoji:

> »Oko 20. [siječnja 1914.] krećem na put (preko Beča – Münchena – Züricha) u Pariz; u drugoj polovici veljače još u London, a u ožujku i travnju bit ću u Dresdenu.
>
> Trenutačno dovršavam još Klavirski koncert, koji sam započela na ljeto i želim dovršiti instrumentaciju u Dresdenu.«[30]

Imajući u vidu podatak da se Dora Pejačević 1913. vratila iz Dresdena u Našice, nakon čega je u pismu Johannesu Nádhernom izjavila da se više ne kani

was Schönes – aber Du verstehst, ich fahre jetzt fort herum, u. hab das Empfinden, ich möchte endlich Ruh haben! –«, HR-HDA 782, Kut. 5, Pismo Dore Pejačević Tildi Vranyczany, 23. prosinca 1911.

[28] Domagoj MARIĆ: The German Days of Dora Pejačević, *Arti musices*, 55 (2024) 2, 339.

[29] D. MERKAŠ: Strogo kontrolirani tragovi, 16-19.

[30] »Ich werde mich um den 20ten auf den Weg (über Wien – München – Zürich) nach Paris begeben; in der zweiten Hälfte Febers dann noch nach London, u. März – April in Dresden zubringen. – Ich beende momentan nur noch ein Klavier-Concert, dass ich im Sommer begonnen habe, u. will dann in Dresden die Instrumentation ausarbeiten.«, HR-HDA 782, Kut. 5, Pismo Dore Pejačević Tildi Vranyczany, 2. siječnja 1914.

vraćati onamo,[31] odluka da ipak još jednom otputuje u Dresden vjerojatno je bila povezana s nastankom navedenoga klavirskog koncerta. Osim toga, s velikom vjerojatnošću možemo pretpostaviti da je rad na instrumentaciji skladbe u Dresdenu uključivao i mentorsku pomoć, i to vjerojatno drezdenskoga profesora skladanja Percyja Sherwooda.[32] O činjenici da u korespondenciji s Tildom Vranyczany nema spomena o boravku skladateljice u Münchenu bit će riječi u zaključku ovoga rada.

Uzimajući u obzir to da je djelo praizvedeno tek u veljači 1916., ne može se isključiti da se rad na njemu produžio i na 1915. godinu, o čemu zasad nemamo dokaza. U svakome slučaju, prema podatcima koji nam stoje na raspolaganju nakon otkrića korespondencije s Tildom Vranyczany možemo tvrditi da je prvi klavirski koncert u povijesti hrvatske glazbe nastao tijekom 1913. i 1914. godine.

Kasni kontakti: Beč – Zagreb – Budimpešta – Dresden

Nakon duljega zatišja tijekom Prvoga svjetskog rata kao drugo razdoblje intenzivnijega kontakta između Dore Pejačević i Tilde Vranyczany možemo označiti godine od 1918. do 1921. Sačuvana pisma i razglednice skladateljica je poslala iz Beča (?), Zagreba, Budimpešte i Dresdena, što znači da korespondencija iz toga razdoblja vjerno dočarava glavne događaje iz posljednje faze njezina života.

Vrijeme Prvoga svjetskog rata predstavlja razdoblje u kojemu Dora Pejačević uslijed ratnih okolnosti nije bila u mogućnosti putovati Europom (zabilježeno je da se njezino posljednje veliko putovanje odvilo u prvoj polovici 1914., kada je posjetila Pariz, London i Dresden). Nemogućnost putovanja izvan Austro-Ugarske Monarhije nakon ulaska Italije u rat 1915.[33] rezultiralo je čestim posjetima Janovicama i, u prvome redu, Zagrebu. U tome kontekstu treba tumačiti i ponovnu prisutnost Dore Pejačević na zagrebačkim koncertnim pozornicama, isprva na »Simfonijskom koncertu mladih hrvatskih skladatelja« u veljači 1916., a onda i na »Simfonijskom koncertu u korist Zitinog doma« od 7. ožujka 1917., na kojemu su praizvedene skladbe *Verwandlung* [Preobrazba] i *Liebeslied* [Ljubavna pjesma]. Programi s tih koncerata nisu se sačuvali u zbirci Vranyczany-Dobrinović, no činjenica da se »Simfonijski koncerat« triput ponovio i da je Tilda Vranyczany pažljivo pratila skladateljski rad Dore Pejačević otvara mogućnost prisutnosti Tilde Vranyczany na koncertu.

[31] *Ibid*.

[32] Za više podataka o Percyju Sherwoodu i njegovu stilskom djelovanju vidi Dalibor DAVIDOVIĆ: Zagonetka njezine samotnosti, u: Silvija Lučevnjak (ur.): *Izazovi baštine Dore Pejačević: zbornik radova znanstveno-stručnog skupa*, Našice: Zavičajni muzej Našice – Osnovna glazbena škola Kontesa Dora, 2022, 23-75.

[33] Posljednji poznati boravak Dore Pejačević u Italiji bio je početkom 1915. u povodu neostvarenoga vjenčanja Sidonije Nádherný i Carla Guicciardija.

Ponovni kontakt između Pejačević i Vranyczany možemo pratiti od bečkoga koncerta na kojem je 25. siječnja 1918. djelomično praizvedena *Simfonija u fis-molu* Dore Pejačević. Podatak o koncertu skladateljica je poslala Tildi Vranyczany 6. siječnja 1918. vjerojatno iz Beča (podatci nečitki):

> »Draga Tilda – ! Hoćeš li slučajno biti 25. o. mj. u Beču? Moja prva velika orkestralna simfonija tada će biti izvedena pod Nedbalovim vodstvom. Koncert daje pijanistica Ripper, a karte se mogu nabaviti kod Gutmanna. Bilo bi lijepo vidjeti te ondje! – Inače, za ostatak zime unajmila sam stan u [?],[34] pa se nadam da ću te uskoro ponovno vidjeti! Uz srdačne pozdrave, Tvoja Dora«[35]

Organizator koncerta na kojemu je djelomično praizvedena Simfonija Dore Pejačević nije bio Musikverein, odnosno Gesellschaft der Musikfreunde [Društvo prijatelja glazbe], nego koncertna direkcija Alberta Gutmanna (kako stoji i u programu koncerta sačuvanom u skladateljičinoj ostavštini u HGZ-u). Koncertna direkcija Gutmann krajem 19. stoljeća i u prvim desetljećima 20. stoljeća u Beču je organizirala brojne koncerte i pritom unajmljivala koncertne prostore, zbog čega u Arhivu Društva prijatelja glazbe, smještenom u bečkoj dvorani Musikverein, nije moguće pronaći podatke o koncertu od 25. siječnja 1918.[36]

Nema potvrde o prisutnosti Tilde Vranyczany na koncertu u bečkom Musikvereinu, ali, zahvaljujući sačuvanomu programu i pismu Dore Pejačević od 6. travnja 1918., zaključujemo da je Vranyczany bila u publici »Kompozitorne večeri Dore Pejačević« 4. travnja 1918. U sačuvanome programu koncerta održanog u Velikoj dvorani HGZ-a na kojem su praizvedena tri važna komorna djela Dore Pejačević – *Prvi gudački kvartet u F-duru* (danas, nažalost, zagubljen), *Druga sonata za violinu i klavir u b-molu* (*Slavenska*) i *Klavirski kvintet* op. 40 – Tilda Vranyczany označila je stavke koji su joj se posebno svidjeli. Riječ je o drugome stavku spomenutoga gudačkog kvarteta (podcrtano), drugom i trećem stavku *Slavenske sonate* (podcrtano uz oznaku »sehr schön«, tj. »jako lijepo«) i drugom i trećem stavku *Klavirskoga kvinteta* op. 40 (podcrtano uz »wundervoll«, tj. »prekrasno« i »sehr schön«). Nakon koncerta Tilda Vranyczany uputila je skladateljici pismo s čestitkama i pohvalama, nakon čega je 6. travnja 1918. Pejačević odgovorila zahvalivši

[34] Razglednica je oštećena zbog skidanja poštanske marke, no s velikom sigurnošću možemo zaključiti da je riječ o stanu koji je skladateljica unajmila u Zagrebu.

[35] »Liebe Tilda – ! Wirst Du nicht zufällig am 25 d. in Wien sein? Meine erste grosse Orchester-Symphonie gelangt dann unter Nedbal's Leitung zur Aufführung. Das Concert gibt die Pianistin Ripper u. Karten sind bei Gutmann erhältlich. Es wäre nett Dich da zu sehen! – Übrigens habe ich für den Rest des Winters eine Wohnung in [?] gemietet, u. so hoffe ich bestimmt, Dich bald wiederzusehen! Mit den herzlichsten Grüssen Deine Dora«, HR-HDA 782, Kut. 5, Pismo Dore Pejačević Tildi Vranyczany, 6. siječnja 1918.

[36] Podatak koji je autor rada dobio od Johannesa Prominczela, voditelja Arhiva Društva prijatelja glazbe.

na čestitkama uz promišljanje o svrsi skladanja u teškim danima Prvoga svjetskog rata:

> »Tvoji dragi retci, koje sam sinoć zatekla, jako su me dirnuli i obradovali. Cijelo stvaranje, ma koliko lijepo bilo u svojoj biti, povezano je s tisuću boli. I sama pomisao na beskorisnost toga rada u vremenu najveće ljudske nevolje mogla bi me često dovesti do očaja. Stoga je, kako ne bih postala malodušna i kako ne bih izgubila vjeru u umjetnost, pravo olakšanje s vremena na vrijeme dobiti priznanje; a kada vidim i doznam da moja glazba nekim dušama nešto može značiti, onda opet vjerujem u to da moj rad ima svrhu i smisao. Ovaj si me put svojim lijepim redcima uvjerila u to – tisuću Ti puta hvala na tome!
>
> Svojoj dragoj majci izreci moju najsrdačniju zahvalu i rukoljub za još jedno veliko iskazivanje pažnje. Ovih ću dana jedne večeri ponovno svratiti k Vama. Sada imam svakodnevno probe u kazalištu od 10 do 1 sat!«[37]

U kontekstu istraživanja života i djela Dore Pejačević najvažniji i najkorisniji podatak iz pisma od 6. travnja 1918. odnosi se na probe koje su se održavale u kazalištu (današnjemu HNK-u) svakodnevno od 10 do 13 sati. Kombinirajući datirano pismo s četirima ispisanim posjetnicama na kojima ne stoji oznaka datuma, ali koje nedvojbeno potječu iz istoga vremena, moguće je izvesti zaključak da je riječ o pokušaju izvedbe *Simfonije u fis-molu* op. 41 u Zagrebu tijekom prve polovice 1918. godine. Na posjetnicama po svoj prilici napisanima neposredno nakon ranije citiranoga pisma stoji:

> »Najdraža Tilda! Proba će započeti u petak kao uvijek u 10 sati (gore u dvorani za probe) / inače, mogu Te pokupiti na putu do kazališta u oko 15 do 10. Doviđenja!«[38]

> »Najdraža Tilda! Ako dođeš sutra u utorak u pola 11 u dvoranu Trpinac, naći ćeš nas ondje / ostale probe nisu još fiksirane. Srdačno, Tvoja Dora«[39]

> »Najdraža Tilda! Generalna je proba sutra (četvrtak) u 12 sati u dvorani Glazbenog zavoda – bočni ulaz. Nadam se da će ondje bolje zvučati nego u praznoj dvorani Trpinac! – Srdačno, Dora«[40]

[37] Izvornik u **Prilogu 1**. HR-HDA 782, Kut. 5, Pismo Dore Pejačević Tildi Vranyczany, 6. travnja 1918.

[38] »Liebste Tilda! Die Probe wird Freitag wie immer um 10 Uhr beginnen (oben im Probesaal) übrigens kann ich Dich am Weg zum Theater abholen circa um ¾ 10 Uhr. Auf Wiedersehn!«, HR-HDA 782, Kut. 5, Posjetnica Dore Pejačević Tildi Vranyczany, [travanj 1918].

[39] »Liebste Tilda! Wenn Du morgen Dienstag um ½ 11 Uhr in den Trpinac Saal kommst, wirst Du uns dort finden / die übrigen Proben noch nicht fixiert. Herzlichst Deine Dora«, HR-HDA 782, Kut. 5, Posjetnica Dore Pejačević Tildi Vranyczany, [travanj 1918].

[40] »Liebste Tilda! Generalprobe ist morgen (Donnerstag) um 12 Uhr im Musikvereinsaal – Eingang beim Seitenthor. Hoffentlich wird es dort besser klingen als im leeren Trpinac-Saal! – Herzlichst Dora«, HR-HDA 782, Kut. 5, Posjetnica Dore Pejačević Tildi Vranyczany, [travanj 1918].

»Draga Tilda! Danas prijepodne povukla sam svoju Simfoniju – osjećam olakšanje! Postalo je nemoguće s tim nedisciplinirani orkestrom! – Uskoro ću Te doći posjetiti. Srdačno, Dora«[41]

Dragocjeno arhivsko gradivo potvrđuje da su probe za zagrebačku izvedbu *Simfonije u fis-molu* bile u tijeku te da se održala čak i generalna proba za koncert. Dok su se posljednje probe održale u Velikoj dvorani HGZ-a, gdje se koncert i trebao odviti, prve probe bile su u dvorani knjižara i nakladnika Gjure Trpinca, koja se nalazila u Ilici 6, a u kojoj su se tijekom 1917. i 1918. povremeno održavali koncerti.[42]

Zanimanje zagrebačke glazbene scene za *Simfoniju u fis-molu* ne iznenađuje imajući u vidu uspjeh *Klavirskoga koncerta u g-molu* op. 33 Dore Pejačević na »Simfonijskom koncertu mladih hrvatskih skladatelja« iz 1916., izvedbe pjesama za glas i orkestar iz ožujka 1917., kao i uspjeh koji je navedena simfonija doživjela u Beču nekoliko mjeseci prije planirane zagrebačke izvedbe.[43] Međutim, posjetnice potvrđuju da je zbog lošega zvuka i »nedisciplinirano orkestra« sama skladateljica obustavila daljnje pripreme za izvedbu.

Odgovore na pitanja o tome kada se koncert trebao održati, je li se uopće održao i o kojemu je orkestru i dirigentu bila riječ naći ćemo u izdanju zagrebačkoga *Jutarnjeg lista* od 9. travnja 1918.:

»Prva simfonija grofice Dore Pejacsevich
Nakon velikog uspjeha prve simfonije naše hrvatske kompozitorice Dore Pejacsevich u Beču je naša metropola prvi grad, u kojem se ova kompozicija u cjelosti izvadja. Nedbal sa svojim orkestrom mogao je usljed tehničkih zapreka izvadjati samo Adagio i Scherzo, dočim naš kazališni orkestar, pojačan na 64 glazbenika pod ravnanjem Dr. Huge pl. Mihalovicha izvodi cijelo djelo. Ona zanimiva matinea biti će u nedjelju dne 14. travnja u 11 sati u hrv. kazalištu. Cjelokupni raspored jeste: 1. Simfonija I. Dore Pejacsevich. 2. Siegfried – Idyll od Rikarda Wagnera. 3. Simfonija br. VIII. od Beethovena. Ulaznice kod dnevne blagajne hrv. kazališta i kod Trpinca.«[44]

Objašnjenje zašto se isti koncert nije održao pronaći ćemo, pak, u izdanju *Jutarnjeg lista* od 12. travnja 1918.:

[41] »Liebe Tilda! Habe heute Vormittag meine Sinfonie zurückgezogen – es ist mir eine Erlösung! Es war unmöglich geworden mit diesem undisciplinierten Orchester! – Werde Dich bald wieder besuchen kommen. Innigst Dora«, HR-HDA 782, Kut. 5, Posjetnica Dore Pejačević Tildi Vranyczany, [travanj 1918].

[42] Nada BEZIĆ: *Glazbena topografija Zagreba od 1799. do 2010. Prostori muziciranja i spomen-obilježja*, Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2012, 100.

[43] Ipak, najveći uspjeh od triju navedenih koncerata doživio je »Simfonijski koncerat mladih hrvatskih skladatelja«: Vidi npr. ***: Prvi simfonijski koncerat mladih hrvatskih skladatelja, *Jutarnji list*, 5 (1916) 1392, 5; ***: Simfonijski koncerat mladih hrvatskih skladatelja, *Obzor*, 57 (1916) 38, 2-3.

[44] ***: Prva simfonija grofice Pejacsevich, *Jutarnji list*, 5 (1918) 2184, 5.

»Simfonijski koncerat (matineja) od 14. travnja otkazuje se uslijed tehničkih zapreka na neizvjesno vrijeme. Ulaznice imadu se odmah iskupiti.«[45]

Novinski izvor potvrđuje da je u pitanju bio kazališni orkestar koji je izveo i »Simfonijski koncerat mladih hrvatskih skladatelja« i »Simfonijski koncerat u korist Zitinog doma«. Dok je u obama ranijim slučajevima kao dirigent nastupio Fridrik Rukavina, koncertom planiranim za 14. travnja 1918. trebao je ravnati Hugo Mihalović. Imajući u vidu relativno bogat samostalni simfonijski program kazališnog orkestra u vremenu Prvoga svjetskog rata,[46] njegovu ulogu u osnutku Filharmonije kazališnog orkestra, koja je kao preteča Zagrebačke filharmonije djelovala tijekom 1919. i 1920.,[47] te, na koncu, i početak Zagrebačke filharmonije,[48] sastavljene od uglavnom istih svirača koji su izvodili kompleksniji program nego što je *Simfonija u fis-molu* Dore Pejačević, nameće se zaključak da zaslugu za loše stanje na probama možemo pripisati Hugu Mihaloviću. Za razliku od dirigenata koji su tada ravnali kazališnim orkestrom (Rukavina, Baranović, Sachs), Mihalović je bio školovani svećenik koji se povremeno upuštao u javne glazbene izvedbe, u većoj mjeri kao pijanist, a u manjoj kao dirigent.

Dodatno pitanje glasi kako u nove spoznaje uklopiti otprije poznat podatak da je ravnateljstvo HGZ-a na sjednici održanoj 23. kolovoza 1918. razmatralo mogućnost izvedbe navedene simfonije Dore Pejačević u Zagrebu, pri čemu je bilo govora i o upućivanju molbe skladateljici, što se, na koncu, vjerojatno nije učinilo.[49] Inicijativa ravnateljstva HGZ-a očito se odnosila na ponovni pokušaj izvedbe te simfonije u Zagrebu nakon što je skladateljica već jednom zaustavila izvedbu. Da se zagrebački koncert održao tijekom 1918., bila bi to prva cjelovita praizvedba *Simfonije u fis-molu*, no ona se napokon odvila u Dresdenu 10. veljače 1920.

Konačno, zahvaljujući posjetnicama Dore Pejačević iz zbirke Vranyczany-Dobrinović, rasvijetlio se podatak o vremenu kada je skladateljica stanovala na adresi Boškovićeva ulica 20. Nekoliko posjetnica s tom adresom sačuvalo se i u ostavštini Dore Pejačević u HGZ-u, ali dosad nije bilo poznato o kojem je razdoblju bila riječ. Stan u Boškovićevoj ulici bila je privremena zagrebačka adresa o kojoj je Dora Pejačević izvijestila Tildu Vranyczany razglednicom od 6. siječnja 1918. Stoga

[45] ***: Simfonijski koncerat (matineja), *Jutarnji list*, 5 (1918) 2187, 6.

[46] Snježana MIKLAUŠIĆ-ĆERAN – Alma ZUBOVIĆ: Kronologija koncerata u Zagrebu, u: Dubravko Detoni (ur.): *Zagrebačka filharmonija. Uz stodvadesetpetu obljetnicu Zagrebačke filharmonije. 1871. – 1996.*, Zagreb: Zagrebačka filharmonija, 1996, 72-355; Jelena VUKOVIĆ: *Glazbeni život Zagreba od 1890. do 1920. u orisu glazbene kritike na njemačkom jeziku*, diplomski rad, Zagreb: Muzička akademija Sveučilišta u Zagrebu, 1998, 284.

[47] Pavao CINDRIĆ: Filharmonija kazališnog orkestra, *Enciklopedija Hrvatskoga narodnoga kazališta u Zagrebu*, Zagreb: Izdavačko knjižarsko poduzeće Naprijed i HNK Zagreb, 1969.

[48] ***: Prvi koncerat zagrebačke filharmonije, *Kazališni list*, 1 (1920) 10, 5-6; ***: Zagrebačka filharmonija, *Kazališni list*, 1 (1920) 6, 4.

[49] Koraljka KOS: Novi život Dore Pejačević, *Vijenac*, 30 (24. 2. 2022) 730, 14.

zaključujemo da je skladateljica na toj adresi stanovala tijekom prve polovice 1918. godine.

Nakon polugodišnje stanke sljedeći trag korespondencije predstavlja pismo koje je Dora Pejačević uputila svojoj zagrebačkoj prijateljici iz Budimpešte. Skladateljica je napisala pismo u noći s 25. na 26. studenoga 1918. godine u jeku turbulentnih zbivanja krajem rata, a u njemu načinje temu aktualnih političkih događaja. Spominjući plan da se *Simfonija u fis-molu* izvede u Budimpešti 18. studenoga 1918. i u Dresdenu 14. siječnja 1919. (što je isprva trebalo biti 18. veljače 1919., da bi, na koncu, uslijedilo tek 10. veljače 1920.), Pejačević svaljuje krivnju i za nemogućnost planirane izvedbe te simfonije i za bijeg iz Našica na ratna zbivanja:

> »Dok sam još mirno sjedila u Našicama, namjeravala sam Ti javiti da će se moja Simfonija izvesti 18. studenoga ovdje [1918. u Budimpešti] i 14. siječnja [1919.] u Dresdenu – ovu je namjeru spriječio događaj koji je iz sata u sat naše mirne Našice pretvorio u mjesto razaranja i borbe koje smo morali napustiti u bijegu unutar 18 sati. –
>
> Radije ću Ti jednom usmeno ispričati što se dogodilo tada i otad jer bi, ako bih Ti krenula opisivati, ispala cijela knjiga! Ono što mogu reći o svemu tome je da se sve dogodilo onako kako je moralo biti nakon toga četverogodišnjeg ludila čovječanstva, nadamo se da su ove disonance bile posljednji zvuci one sramotne epohe svjetske povijesti koja je započela 1914. ultimatumom Srbiji, a da su prvi zvuci novog vremena bili oni koje je Zagreb doživio 27. listopada! –«[50]

Komentirajući političke događaje i aludirajući na uzrok Prvoga svjetskog rata, Dora Pejačević jasno zauzima antiaustrijski stav. Skladateljica odgovornost za izbijanje rata vidi u austrijskoj strani i ultimatumu Srbiji od 23. srpnja 1914., nakon kojega je Prvi svjetski rat formalno i započeo – ne smatrajući povodom za krvavi sukob sarajevski atentat! Kao svijetlu točku i »prve zvuke novog vremena« Dora Pejačević vidi događaje iz Zagreba od 27. listopada 1918. (vjerojatno je riječ o odluci Hrvatskoga sabora o raskidanju državnopravnih veza s Austro-Ugarskom Monarhijom od 29. listopada 1918.). Osim toga, iznoseći svoje viđenje povijesnih događaja, skladateljica gotovo da staje na stranu pobunjenika u Našicama[51] naglašavajući da je njihov otpor bila logična posljedica četverogodišnjega ratnog sukoba izazvanog

[50] Izvornik u **Prilogu 1**. HR-HDA 782, Kut. 5, Pismo Dore Pejačević Tildi Vranyczany, 26. studenog 1918.

[51] »Zeleni kadar« bio je prilično raširen u našičkome kraju. Kako se Prvi svjetski rat primicao kraju te kako je postajalo sve izglednije da će Austro-Ugarska Monarhija nestati s političke karte Europe, broj dezertera bio je sve veći, a ugroza lokalnoga plemstva bila je sve ozbiljnija. Uslijed sve snažnije pobune »Zelenog kadra« Pejačevići su u listopadu 1918. vlakom otišli u Budimpeštu, gdje su se prema raspoloživim podatcima zadržali nekoliko mjeseci dok se stanje u Slavoniji nije smirilo. Podrška koju je skladateljica pružala dezerterima, razumijevajući njihov položaj i stajući na njihovu stranu bez obzira na ugroženost vlastite obitelji, u tom se kontekstu odlično uklapa u njezinu sliku sebe kao »socijalistkinje«, kako se sama nazvala u pismu Rosi Lumbe Mladoti od 22. srpnja 1920. Vidi: D. MARIĆ: *Dora Pejačević. Životi i svjetovi*, 226.

austrijskim ultimatumom. Pejačević pritom umanjuje nevolju u kojoj su se našli pojedinci (u pravilu aristokratskog podrijetla) aludirajući na bijeg svoje obitelji u Budimpeštu s obzirom na to da je bila riječ o povijesnome događaju u kojemu se odlučivalo o sudbini naroda. Već u ovome pismu iščitavamo veliku privrženost Hrvatskoj, kojoj skladateljica pristupa s izrazito antihabsburškoga gledišta:

> »Ipak vjerujem u pobjedu dobra nad svim podmuklim i zlim duhovima koji su predugo bili ovdje! – osobito kod kuće u Hrvatskoj, gdje je sloboda tako dugo ležala u lancima, ovaj razvoj događaja mora označavati veliki korak naprijed; kako to utječe na pojedinca, nije najvažnije, s obzirom na to da je riječ o pitanju koje se tiče cijelog naroda!«[52]

O sljedećoj, 1920. godini, najbolje evidentiranoj u pismima koja je Dora Pejačević uputila Rosi Lumbe Mladoti, ne nalazimo trag u korespondenciji pohranjenoj u Hrvatskome državnom arhivu. Dokument koji kronološki slijedi nakon pisma iz Budimpešte jest pozivnica na vjenčanje Dore Pejačević i Ottomara von Lumbea: pozivnica je pisana samo na hrvatskom jeziku, a sastoji se od dvaju dijelova u kojima roditelji mladenke i roditelji mladoženje zasebno pozivaju goste na proslavu vjenčanja:

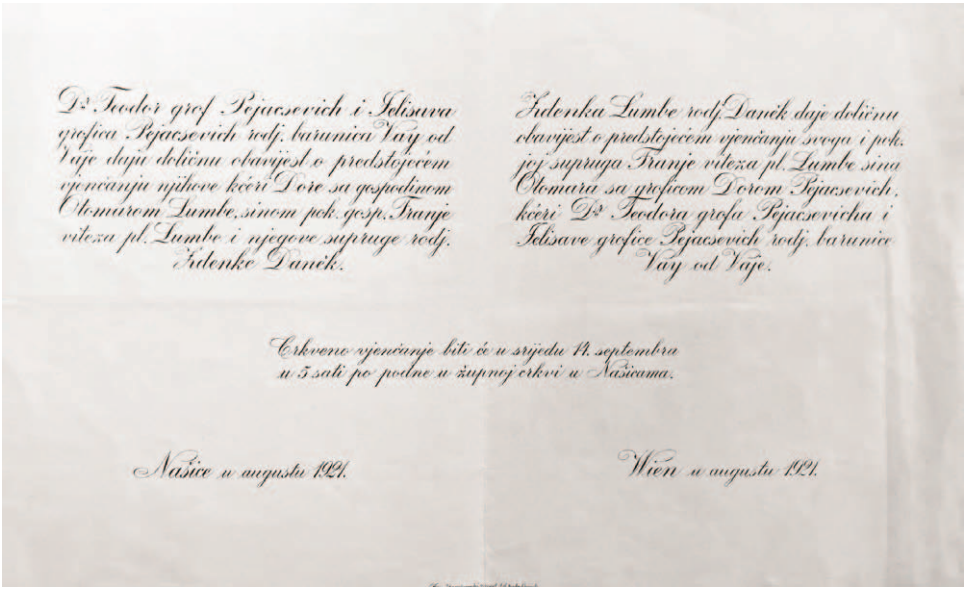
> »Dr. Teodor grof Pejacsevich i Jelisava grofica Pejacsevich rodj. barunica Vay od Vaje daju doličnu obavijest o predstojećem vjenčanju njihove kćeri Dore sa gospodinom Otomarom Lumbe, sinom pok. gosp. Franje viteza pl. Lumbe i njegove supruge rodj. Zdenke Daněk. / Našice u augustu 1921.
>
> Zdenka Lumbe rodj. Daněk daje doličnu obavijest o predstojećem vjenčanju svoga i pok. joj supruga Franje viteza pl. Lumbe sina Otomara sa groficom Dorom Pejacsevich, kćeri Dr. Teodora grof Pejacsevicha i Jelisave grofice Pejacsevich rodj. barunice Vay od Vaje. / Wien u augustu 1921.
>
> Crkveno vjenčanje biti će u srijedu 14. septembra u 5 sati po podne u župnoj crkvi u Našicama.«[53]

Primjerak pozivnice za vjenčanje Dore Pejačević i Ottomara von Lumbea pohranjen u Hrvatskome državnom arhivu jedini je poznati primjerak u trenutku pisanja ovoga rada.

Dora Pejačević uputila je posljednje sačuvano pismo Tildi Vranyczany 26. listopada 1921. iz Dresdena, nešto više od mjesec dana nakon našičkoga vjenčanja. Zahvaljujući sačuvanoj fotografiji s vjenčanja i sadržaju pisma, možemo zaključiti da Vranyczany nije bila prisutna na svadbi, kao i da (dotad, a vjerojatno ni kasnije) nije osobno upoznala Ottomara von Lumbea. Pismo od 26. listopada 1921. sadrži odgovor

[52] Izvornik u **Prilogu 1**. HR-HDA 782, Kut. 5, Pismo Dore Pejačević Tildi Vranyczany, 26. studenog 1918.

[53] HR-HDA 782, Kut. 2, Pozivnica na vjenčanje Dore Pejačević i Ottomara von Lumbea.

Dr Teodor grof Pejacsevich i Jelisava
grofica Pejacsevich rodj. barunica Vay od
Vaje daju dolicnu obavijest o predstojecem
vjencanju njihove kceri Dore sa gospodinom
Ottomarom Lumbe, sinom pok. gosp. Franje
viteza pl. Lumbe i njegove supruge rodj.
Fridenke Danek.

Fridenka Lumbe rodj. Danek daje dolicnu
obavijest o predstojecem vjencanju svoga i pok.
jej supruga Franje viteza pl. Lumbe sina
Ottomara sa groficom Dorom Pejacsevich,
kceri Dr Teodora grofa Pejacsevicha i
Jelisave grofice Pejacsevich rodj. barunice
Vay od Vaje.

Crkveno vjencanje biti ce u srijedu 14. septembra
u 5 sati po podne u zupnoj crkvi u Našicama.

Našice u augustu 1921.

Wien u augustu 1921.

Slika 5: Pozivnica na vjenčanje Dore Pejačević i Ottomara von Lumbea, Izvor: HR-HDA 782, Obiteljski fond Vranyczany-Dobrinović, kutija 2 (s dopuštenjem)

na čestitke koje su stigle iz Zagreba u Dresden, no u njemu Pejačević prešućuje boravak u drezdenskoj klinici, potvrđen u njezinu dnevniku čitanja *My Book Record*.[54]

Razinom misaonosti i introspekcije ovo se pismo najviše približava pismima upućenima Rosi Lumbe Mladoti, što možemo tumačiti vremenski bliskom datacijom i sličnim iskustvima. Na tragu ideje da »ne razumije kako se može živjeti bez rada«,[55] Pejačević u pismu Vranyczany od 26. listopada 1921. godine naglašava važnost rada, ali i zdravlja (očito kao znak vlastitoga narušenog zdravlja, o čemu skladateljica ne progovara otvoreno):

> »Nadam se da si Ti, najdraža moja Tilda, zadovoljna svojim poslovima i da s velikim zadovoljstvom radiš na svemu. Zdravlje i rad dvije su najvažnije stvari u ljudskom životu – mislim da bez njih ne možemo zamisliti sreću. Velike su strasti ovdje kako bi duša i srce sazreli i kako bi nas naučili patiti – bez toga nema unutarnjeg razvoja – a ljudska 'sreća' moguća je samo u skladu sa samim sobom i s prirodom; – a da u taj sklad možemo obuhvatiti i nekog drugog čovjeka, izvesti ga na taj put i otkriti mu novi svijet – to je postao dio mene kojemu se više nisam nadala.«[56]

[54] D. ŽUPAN: Books I Have Read: Dora Pejačević kao čitateljica, 169.
[55] K. KOS: *Dora Pejačević*, 1982, 33.
[56] Izvornik u **Prilogu 1**. HR-HDA 782, Kut. 5, Pismo Dore Pejačević Tildi Vranyczany, 26. listopada 1921.

Misli o skladu kojim »možemo obuhvati i nekog drugog čovjeka, izvesti ga na taj put i otkriti mu novi svijet«, uz komentar da se tome »više nije nadala«, vjerojatno se odnose na majčinske osjećaje koje možemo tumačiti u kontekstu recentnoga vjenčanja. Osim toga, iz pisma doznajemo i da je skladateljičin suprug Ottomar von Lumbe, zahvaljujući Edwinu Lindneru, dirigentu koji je ravnao drezdenskom praizvedbom skladateljičine simfonije i kojega skladateljica naziva svojim »pokroviteljem«, dobio mjesto generalnoga tajnika Drezdenske filharmonije na probni rok od godine dana:

> »Raduje me što si o mom Ottiju čula samo dobro – ali to je i očekivano jer on je drag, dobar i fin čovjek koji zasigurno rijetko komu može djelovati antipatično. – Znaš li da je dobio mjesto generalnog tajnika u ovdašnjem filharmonijskom orkestru? Dobio je to mjesto zahvaljujući mojem pokrovitelju dirigentu Lindneru (koji je s orkestrom praizveo moju Simfoniju), a obnašat će ga godinu dana (za probu). Naravno da sam sretna što sam ga time uvela u svoje glazbeno okružje i što vidim da radi posao koji je i u središtu mojega zanimanja.«[57]

Kako je poznato, par je u Dresdenu boravio do početka ljeta 1922., da bi se nakon ljetnih mjeseci provedenih u Našicama preselio u München, gdje je skladateljica i umrla u ožujku 1923. godine.[58]

Nastavno na prethodno pismo u kojem se zauzima za hrvatsku samostalnost i slobodu od Austro-Ugarske Monarhije osobito je dojmljiv ulomak iz posljednjega pisma u kojemu Dora Pejačević otvoreno progovara o svojoj čežnji za zavičajem, a koji povezuje sa svojim najintimnijim djelovanjem – procesom skladanja. Pritom treba imati na umu da je pismo nastalo nakon što se skladateljica drugi put odselila u Njemačku te da je nakon toga samo još jednom posjetila Našice i Hrvatsku, i to u ljeto 1922. godine:

> »Velika je istina da unatoč svojemu 'internacionalizmu' u srcu gajim duboku unutarnju privrženost svojem zavičaju – i uvijek mi pri glazbenom stvaranju pred očima lebdi daleka, lijepa zemlja koja je još od djetinjstva bila okvir svih mojih doživljaja i pozadina svih snova.«[59]

[57] Izvornik u **Prilogu 1**. *Ibid*.

[58] Za datume odlaska iz Dresdena i dolaska u München tijekom 1922. godine vidi Jugoslavenska putovnica Dore Pejačević – II-Pej-IV, 20 i Austrijska putovnica Dore Pejačević – II-Pej-IV, 21, Ostavština Dore Pejačević, HGZ.

[59] Izvornik u **Prilogu 1**. HR-HDA 782, Kut. 5, Pismo Dore Pejačević Tildi Vranyczany, 26. listopada 1921.

Zaključak

Pisma, razglednice i posjetnice koje je Dora Pejačević uputila Tildi Vranyczany između 1904. i 1921. godine, pohranjeni u fondu Vranyczany-Dobrinović u Hrvatskome državnom arhivu, izrazito su vrijedno gradivo koje u nekoliko aspekata dodatno rasvjetljuje životni put i stvaralački proces najveće hrvatske skladateljice. Za razliku od također bogate korespondencije s češkim plemićem Johannesom Nádhernýjem, čiji je život završio samoubojstvom 1913. godine, i od samo šest djelomično sačuvanih pisama koja je Pejačević poslala Rosi Lumbe Mladoti tijekom 1920. i 1922. godine, a koja i dalje predstavljaju vrhunac izricanja skladateljske poetike i misaonosti Dore Pejačević, specifičnost pisama upućenih u Zagreb i Laduč kontekstualizacija je zagrebačke glazbene sredine i vraćanje na hrvatske teme – uključujući prvi poznati iskaz njezine čežnje za domovinom i zavičajem. Uz kasnu korespondenciju iz vremena od 1918. do 1921. godine osobitu vrijednost predstavljaju pisma i razglednica koje je Pejačević uputila u periodu od 1904. do 1907. godine. Zahvaljujući opisima života u Našicama, danas nam na raspolaganju stoji sjajan izvor za razumijevanje svakodnevice slavonskoga plemstva, o čemu skladateljica piše s dozom ironije već u pismu od 6. listopada 1904. Osim toga, i ovaj primarni izvor potvrdio je da dataciju iz popisa djela iz 1923. godine treba uzeti s rezervom jer se godine iz tog izvora vjerojatno odnose na trenutak u kojemu je skladateljica počela raditi na određenom djelu (zahvaljujući pismima Tildi Vranyczany imamo nedvosmislen dokaz da ciklus *Phantasiestücke* op. 17 nije dovršen 1903., kao i da *Koncert za klavir i orkestar u g-molu* op. 33 nije u cijelosti nastao 1913. godine).

U zaključku treba spomenuti i teme iz životopisa i stvaralaštva Dore Pejačević koje nećemo susresti u korespondenciji, tj. o kojima skladateljica ne progovara u pismima pohranjenima u Hrvatskome državnom arhivu. Najvažnija od njih svakako je školovanje u Münchenu, o čemu nema spomena ni u ovoj korespondenciji. Iako kontakt s Tildom Vranyczany tijekom prvoga njemačkog razdoblja nije bio intenzivan kao u godinama između 1904. i 1907., skladateljica je u razdoblju od 1909. do 1914. svake godine pisala svojoj zagrebačkoj prijateljici, a u pismima je redovito izvještavala o najvažnijim događajima iz prethodnoga razdoblja. Činjenica da o boravku u Münchenu nema spomena ni u ovim ni u drugim poznatim pismima, pa ni u skladateljičinoj hemeroteci, pohranjenoj u ostavštini Elene Ostleitner na Sveučilištu za glazbu i scensku umjetnost u Beču, kao i da je skladateljica u brojnim pismima redovito spominjala samo boravak u Dresdenu, dovodi do zaključka da je uloga Münchena u njezinu školovanju bila neusporedivo manja u odnosu na ulogu koju je imao Dresden. Podatci o tome da se skladateljica iz Našica redovito vraćala u Dresden – uključujući i povratak iz Dresdena u Našice u ožujku 1913., kada je završilo njezino prvo njemačko razdoblje – daju nam naslutiti da se njezin minhenski boravak vjerojatno sastojao od samo nekoliko posjeta Münchenu iz Dresdena.

Korespondencija između Dore Pejačević i Tilde Vranyczany bogat je izvor na osnovi kojega doznajemo mnogo novih podataka o najvećoj hrvatskoj skladateljici, ali i podsjetnik da vjerojatno ima još mnogo primarnih izvora o njoj koji nam još nisu poznati.

IZVORI I LITERATURA

ARHIVSKI IZVORI:

Hrvatski državni arhiv, Zagreb
- Obiteljski fond Vranyczany-Dobrinović, HR-HDA 782
- Pozivnica na vjenčanje Dore Pejačević i Ottomara von Lumbea, Kutija 2
- Posjetnica Teodora Pejačevića s izrazima sućuti obitelji Vranyczany, Kutija Osmrtnica Dore Pejačević, Kutija 3
- Pisma, razglednice i posjetnice Dore Pejačević poslane Tildi Vranyczany, Kutija 5
- Dopis Ottomara von Lumbea poslan uz popis djela Dore Pejačević, Kutija 6
- Razglednica Marka Pejačevića Tildi Vranyczany, Kutija 6
- Posjetnica Elizabete (Lile) Pejačević Tildi Vranyczany, Kutija 6
- Tri razglednice Dore Pejačević poslane Tildi Vranyczany, Kutija 6
- Fotografija Dore Pejačević, Kutija 9
- Popis djela Dore Pejačević, Kutija 10
- Program koncerta »Kompozitorno veče Dore Pejačević«, 4. travnja 1918., Kutija 10

Hrvatski glazbeni zavod, Zagreb
- Zbirka arhivskoga gradiva, Ostavština Dore Pejačević
- Jugoslavenska putovnica Dore Pejačević, II-Pej-IV, 20
- Austrijska putovnica Dore Pejačević, II-Pej-IV, 21

Universität für Musik und Darstellende Kunst Wien – MDW [Sveučilište za glazbu i scensku umjetnost Beč], Institut za sociologiju glazbe
- Ostavština Elene Ostleitner
- Hemeroteka Dore Pejačević

Státní oblastní archiv v Praze [Državni regionalni arhiv u Pragu]
- Fond Vrchotovy Janovice
- Korespondencija između Dore Pejačević i Johannesa Nádhernog

LITERATURA:

***: Gräfin Lilla Pejacsevich, *Slavonische Presse*, 23 (1907) 215, 2.
***: Gräfin Lila Pejacsevich in Bayreuth, *Die Drau*, 37 (1904) 92, 6.
***: Musikalische Soirée im Banalpalais, *Agramer Zeitung*, 79 (1904) 63, 4-5.
***: Osobna viest, *Obzor*, 48 (1907) 250, 4.

***: Prva simfonija grofice Pejacsevich, *Jutarnji list*, 5 (1918) 2184, 5.
***: Prvi koncerat zagrebačke filharmonije, *Kazališni list*, 1 (1920) 10, 5-6.
***: Prvi simfonijski koncerat mladih hrvatskih skladatelja, *Jutarnji list*, 5 (1916) 1392, 5.
***: Simfonijski koncerat (matineja), *Jutarnji list*, 5 (1918) 2187, 6.
***: Simfonijski koncerat mladih hrvatskih skladatelja, *Obzor*, 57 (1916) 38, 2-3.
***: Zagrebačka filharmonija, *Kazališni list*, 1 (1920) 6, 4.
BEZIĆ, Nada: *Glazbena topografija Zagreba od 1799. do 2010. Prostori muziciranja i spomen-obilježja*, Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2012.
CINDRIĆ, Pavao: Filharmonija kazališnog orkestra, *Enciklopedija Hrvatskoga narodnoga kazališta u Zagrebu*, Zagreb: Izdavačko knjižarsko poduzeće Naprijed i HNK Zagreb, 1969.
DAVIDOVIĆ, Dalibor: Zagonetka njezine samotnosti, u: Silvija Lučevnjak (ur.): *Izazovi baštine Dore Pejačević: zbornik radova znanstveno-stručnog skupa*, Našice: Zavičajni muzej Našice – Osnovna glazbena škola Kontesa Dora, 2022, 23-75.
GOJKOVIĆ, Gordana: Zaboravljena majka Dore Pejačević, u: Zdenka Veber (ur.): *Dora Pejačević 1885-1923: zbornik radova sa Znanstvenog skupa »Dora Pejačević: život, rad i značenje« održanog u Našicama 7. i 8. rujna 1985. godine*, Našice: SIZ kulture i tehničke kulture općine Našice, 1987, 13-32.
KATALINIĆ, Vjera: Dora Pejačević and Music Salons in Continental Croatia as Hubs of Cultural Networking, *Arti musices*, 55 (2024) 2, 299-319.
KOS, Koraljka: *Dora Pejačević*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1982.
KOS, Koraljka: *Dora Pejačević: Leben und Werk*, Zagreb: Muzički informativni centar Koncertne direkcije Zagreb, 1987.
KOS, Koraljka: Novi život Dore Pejačević, *Vijenac*, 30 (24. 2. 2022) 730, 14-15.
MARIĆ, Domagoj: *Dora Pejačević. Životi i svjetovi*, Zagreb: Školska knjiga, 2023.
MARIĆ, Domagoj: The German Days of Dora Pejačević, *Arti musices*, 55 (2024) 2, 321-347.
MERKAŠ, Davor: Strogo kontrolirani tragovi: uz novopronađene dokumente o Dori Pejačević u ostavštini Sidonie Nádherný von Borutin, *Arti musices*, 32 (2001) 1, 3-27.
MIKLAUŠIĆ-ĆERAN, Snježana – ZUBOVIĆ, Alma: Kronologija koncerata u Zagrebu, u: Dubravko Detoni (ur.): *Zagrebačka filharmonija. Uz stodvadesetpetu obljetnicu Zagrebačke filharmonije. 1871. – 1996.*, Zagreb: Zagrebačka filharmonija, 1996, 72-355.
REGAN, Krešimir: Barunska obitelj Vranyczany-Dobrinović i plemićka obitelj Vranyczany. Prilog poznavanju rodoslova plemićkog roda Dobrinović, u: Marina Bagarić (ur.): *Veličanstveni Vranyczanyjevi. Umjetnički, povijesni i politički okvir života jedne plemićke obitelji*, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt – Matica hrvatska, 2016, 11-51.
VUKOVIĆ, Jelena: *Glazbeni život Zagreba od 1890. do 1920. u orisu glazbene kritike na njemačkom jeziku*, diplomski rad, Zagreb: Muzička akademija Sveučilišta u Zagrebu, 1998.
ŽUPAN, Dinko: Books I Have Read: Dora Pejačević kao čitateljica, *Scrinia Slavonica*, 12 (2012), 115-177.

PRILOZI

PRILOG 1: Izbor pisama u njemačkom izvorniku

Zagreb, 28. III. 1904.
Montag.

Liebste Tilda,

Es thut mir wirklich unendlich leid, dass Deine Cousine ganz ernstlich krank ist, ich hoffe jedoch dass eine baldige Besserung eintreffen wird und u. dass dieser Zustand grösstentheils nur die Folge der Reise ist. –

Was uns anbelangt ist es gewiss traurig genug dass unsere ergötzenden Rendez-vous ein so plötzliches Ende erreicht haben, wenn ich nicht schon die »Klage« componiert hätte, so würde sie gewiss unter dem Einflusse der gegenwärtigen Ereignisse entstanden sein! Aber leider ist nur mehr der »Traum« übrig zu dem ich gerade nicht die richtige Stimmung in mir fühle! Ich hätte vielleicht – wie Du sagst – Zeit u. Musse, aber die Hauptsache fehlt!!! – Da wir aber, wie ich bemerke, uns ziemlich in die holde Musica vertieft haben, erlaube ich mir zu bemerken, dass Jemand noch immer nicht auf meinem Steinway seine Fingerchen hat gleiten lassen und dieser Flügel darüber so verdriesslich ist, dass wenn ich das Unglück habe ihn zu berühren so klonkt alles so melancholisch u. traurig dass ich mich, entwaffnet in eine Ecke des Zimmers setze u. den Himmel anstarre der, aber, heute gerade so trostlos ist, wie alles Andere! – Also, – wann wird dieser arme Steinway zufrieden gestellt? Es ist doch wahr! »Je weniger man verlangt, desto weniger bekommt man!« Doch nein! ich habe mich wieder einmal geirrt, – ich habe die Sache wie so recht ernst betrachtet u. jetzt fällt mir es erst auf, dass mein Steinway eigentlich viel verlangt – sehr viel!

Nun hat der freie Hauf meiner Feder, einmal Dich getroffen. Du armes Menschenkind, eine Gefahr die Du bis jetzt noch nicht gekannt – aber merke Dir; scheibe ich nicht – gut, – schreibe ich aber, dann sind es selten »billets doux«!

Auf Wiedersehen, es umarmt Dich innigst, Deine geduldig harrende
Dora

Našice, 7. VIII. 1904.
Liebe Tilda,

Jetzt hast Du schon lange nichts Ausführliches von mir vernommen – u. wirklich, ich kann kaum mehr meine Gedanken zurück führen auf diese Zeit, wo ich Dir zum letzten Mal einen Brief sandte. Ich will auch eben nur das zu beschreiben versuchen, was noch lebhaft vor meinen Augen steht. Bayreuth ist zweifellos u. auch ganz natürlich der Glanzpunkt meiner letzten Irrfahrten: dies ist einmal wieder ein Zeitpunkt in meinem Leben, der, ich denke, mir ewig in Erinnerung bleiben wird: denn Bayreuth war nicht nur der Ort, wo diese himmliche Musik einem

Seele u. Herz erschütterte und gleichzeitig erhob, es war auch der Ort wo man seine alten Freunde wiederfand u. mit ihnen lebte. Nun denke Dir dieses gemüthliche Beisammensein, bei dieser gehobenen, idealen Stimmung – es ist gewiss der Erinnerung werth! – Dies soll Dir nur beweisen, dass Bayreuth mir schon an u. für sich einen reizenden Aufenthalt bot. – Nun dieses Theater, diese Musik!! – Gerne möchte ich nochmals im Stande sein das zu verspüren, was ich bei den ersten Klängen verspürt habe. Denke Die ein finsteres Theater, hunderte von Menschen u. eine Stille, dass man eine Fliege hätte summen hören, u. dann plötzlich die ersten Klänge der »Tannhäuser« Ouvertüre, die das ganze Theater erfüllten u. aus unsichtbarem Orchester hervordrangen. – Was soll ich mehr sagen, als dass ich, die das Weinen verlernt zu haben glaubte, mich im Festspielhaus wieder einmal tüchtig ausweinte. – Gewiss einen solchen Tannhäuser habe ich noch nie gehört! Aber trotzdem bleibt diese Oper doch im Hintergrund zu all' den anderen, die folgten. Parsifal! – Ein Gebet. – Über dem ich aber noch Ansichten sammeln will – warum, das werde ich Dir einmal mündlich sagen. – Dann kam der Ring. Ich genoss alle 4 Vorstellungen ausserordentlich, besonders »die Walküre« da es eine meiner Lieblingsopern ist. – Es war himmlich! Und ausser dem Theater fand ich die Menschen netter u. lieber als sonst, versöhnte mich so zu sagen ein wenig mit der Menschheit. – Für mich ist Bayreuth eine »Verbesserungs-Anstalt«. Ich werde auch oft wiederkehren! –

Nun ist aber etwas ziemlich traurig – die Familie Wagner ist recht unsympathisch. Frau Cosima ist eine interessante, intelligente alte Dame, sie hat uns auch recht gefallen, aber Töchter doch besonders der Sohn Siegfried lässt sehr viel zu wünschen übrig. Ein Herr sagte mir in Bayreuth »mit Richard Wagner hätte diese Familie aussterben sollen« u. er hat sehr recht!

Wir haben 25–30 Bekannte aus Pest getroffen, freilich waren wir ziemlich viel beisammen u. auch, wenn es die Zeit erlaubte kleine Ausflüge arrangiert, ausserdem noch einige neue Bekanntschaften gemacht. Ich war besonders froh viel mit Elsa Szentkereszty sein zu können – (bitte denke nicht wieder an Ily Csáky!) – u. das war sehr oft der Fall, da wir zusammen unsere Wohnung hatten, bei Magistratrath Krück. In Bayreuth nimmt man meistens privat Wohnungen, da die Hotels für die vielen Fremden nicht ausreichen.

Besonders einen Abend genossen wir Beide sehr. Mama u. Elsa's Mutter gingen zur Wagner Soirée – (wir nicht, weil es war kein Platz mehr). Also wir blieben ganz allein zu Hause. Zuerst gingen wir drei, Elsa, ihr Bruder u. ich in ein Restaurant soupieren, (es ist in Bayreuth so was ganz natürlich.) – Dann kamen wir nach Hause – der junge Herr war schläfrig u. ging schlafen, Elsa u. ich aber sassen bei offenem Fenster, bei Mondschein von 9 Uhr bis ½ 12 – rauchten Cigaretten u. tratschten! – Nun hast Du einen Begriff was wir alles in Bayreuth anstellten.

Ich verdiene nun gewiss einen langen Brief von Dir u. zwar mit eben solchen Beschreibungen über Eurem Séjour etc.

Nun bin ich wieder in Našice und raste…. nicht! Ich habe das Schonen gänzlich aufgegeben, u. finde das die Unruhe mir besser thut. Ich musiziere, spiele mit Wuth Tennis, kutschiere in der Hitze etc. – Ist bei Euch auch so trocken! Ihr habt wenigstens Wasser in der Nähe aber wir armen sind wir in der Sahara. Seit Wochen u. Wochen regnet es nicht, der Staub u. die Hitze werden unerträglich, das Vieh hat nichts zum Essen noch zum Trinken, der Garten schaut schrecklich aus – das Gras ist ausgebrannt: es ist ein Elend! – –

Orgel kann u. darf ich nicht lernen. Ich kann nicht weil die Orgel hier gerade jetzt verdorben ist u. darf nicht wegen meiner Gesundheit – obzwar ich nichts davon verstehe, muss ich mich wieder fügen u. entsagen. –

Ich habe aber enorm viel geschrieben u. meine Schrift lässt zu wünschen übrig – aber so flegmatisch wie mein Ruf bin ich noch immer nicht. Vielleicht wird's werden! Gott mit Dir – liebe Tilda! Deiner lieben Umgebung nach Gebühr alles Herzliche, dich umarmt innigst

Deine
Dora
Danke für Karten

Našice Slavonien 15. VI. 1907.
Liebe Tilda,

Nicht wenig überraschten mich Deine Zeilen. Wie kann ein Mensch beim Anhören meiner Compositionen auf die Idee kommen ich sei pessimistisch, – nicht als ob ich es leugnen könnte dass ich es bin, aber, dass man es an meiner Musik bemerken könnte, das hab ich nicht gewusst. – Du sagst ‚man kann leise schluchzen u. sieht dabei recht gut den goldenen Sonnenschein' – da hast Du recht, aber, es gibt Sonnenschein und Sonnenschein; es gibt den Sonnenschein des Frühlings u. den des Herbstes – der Letztere ist goldener als der Erstere, doch weniger versengend. Dann gibt es noch zwei Arten des Sonnenscheins, einen der die Blüten des Lebens zur Entfaltung bringt – u. einen anderen, der sie verbrennt… –

Du glaubst in meinen letzten Werken eine heiterere Lebensauffassung bemerken zu können – da gebe ich Dir auch recht, diese Sachen durchweht zeitweise eine Frische – aber, kann man von einem Wesen sagen ‚sie ist heiter' wenn die Betreffende von <u>anderen</u> Geschöpfen eine heitere Geschichte zu erzählen weiss?

Meine ‚Blumen' sind Erzählungen in einem poetischen Rahmen. – Die ‚Fantasie-Stücke' sind Seelenstimmungen, durchlebte Empfindungen; die ‚Blumen' sind das Leben das ich um mich her sah, in der Natur – die Fantasiestücke sind das Leben, das ich in meiner innersten Seele führte. Ich habe sie Fantasie-Stücke getauft, um der Welt gegenüber nicht all'zu aufrichtig sein zu müssen… dieses Wort ‚Fantasie' soll so zu sagen meine Entschuldigung bilden – denn die Welt verlangt immer, dass man sich entschuldigen soll, wenn man viel fühlt. In den Fantasiestücken habe ich viel von mir erzählt, darum griff ich das nächste Mal zu

einem anderen Thema, – denn wenn man lang von sich erzählt, so kommt immer der Moment, wo man nach einer Pause bemerkt ‚na – u. jetzt reden wir aber von was Anderem'.

Dies wollte ich Dir sagen!!! Eigentlich bist Du ein sonderbarer Kauz – aber ich glaube, ich bin es auch! Bedauere Dich nicht singen gehört zu haben. – Es war lieb von Dir geschrieben zu haben. – Behüt Dich Gott!

Dora

Herzl. Grüsse an Paula.

Zagreb 6. IV. 1918.

Liebste Tilda!

Deine lieben Zeilen, die ich gestern Abend vorfand, haben mich sehr gerührt u. gefreut. Alles Schaffen, so schön es im Grunde ist, ist doch mit tausend Schmerzen verbunden. Blos der Gedanke der Nutzlosigkeit dieser Arbeit, in einer Zeit grössten, menschlichen Jammers, könnte einem oft verzweifeln lassen. Deshalb, um nicht mutlos zu werden, um nicht den Glauben zu verlieren an die Kunst, ist es einem eine Wohltat ab u. zu Anerkennung zu finden; und wenn ich dann sehe u. erfahre, dass meine Musik doch einigen Seelen etwas sein kann, so glaube ich wieder daran, dass meine Arbeit Sinn u. Zweck hat. Diesmal hast Du mich auch wieder durch Deine lieben Zeilen davon versichert – hab tausend Dank dafür! –

Deiner lieben Mutter sage bitte meinen herzlichsten Dank nebst Handkuss für die neuerliche, grosse Verwöhnung. Ich werde dieser Tage gegen Abend wieder einmal zu Euch kommen. Jetzt gibt es täglich Proben im Theater von 10 – 1 Uhr!

Nochmals innigsten Dank für alles u. herzliche Grüsse von Deiner

Dora

Budapest, I. Uri utca 12.

Den 25 – 26 Nov. Nachts!

Liebste Tilda!

Diese zweite Gelegenheit Briefe nach Agram zu senden, will ich nicht vorbeigehen lassen, ohne auch Dir einige Zeilen zu senden. Ich vermute dass Du in Zagreb bist u. hoffe der Brief ist bald in Deinen Händen.

Als ich noch friedlich in Našice sass, hatte ich die Absicht gehabt Dir zu melden, dass meine Symphonie am 18. Nov. hier u. am 14 Jänner in Dresden aufgeführt werden wird – diese Absicht auszuführen vereitelte jenes Geschehen, das von einer Stunde zur anderen unser friedliches Našice in einem Platz der Zerstörung u. des Kampfes verwandelte, u. dass wir dann innerhalb 18 Stunden fluchtartig verlassen mussten. –

Was damals u. seither geschehen will ich Dir lieber einmal mündlich erzählen, denn wenn ich es beschreiben wollte würde ein Buch entstehen! Was ich zu all' dem zu bemerken habe, ist, dass alles so kam, wie es nach dieser vierjährigen

Tollwut der Menschheit kommen musste, hoffen wir diese Dissonanzen waren die letzten Klänge jener Schandperiode der Weltgeschichte die mit dem Ultimatum an Serbien in 1914 begonnen hatte, u. dass die ersten Klänge der neuen Zeit jene waren die Agram am 27 Okt erlebt hat! –

Ich vertraue doch auf den Sieg der guten Sache über alle verlogenen bösen Geister, die nur allzulang am Werk waren! – besonders daheim in Kroatien, da wo die Freiheit so lange in Ketten lag, muss diese Evolution einen grossen Schritt nach vorwärts bedeuten; wie es den Einzelnen trifft ist nicht das Wesentliche bei einer Frage die ein ganzes Volk angeht!

Ich bin herzlich betrübt hierher verschlagen zu sein, u. wäre tausendmal lieber in Zagreb; ich hoffe auch dass ich im Lauf des Winters doch wieder hinkommen werde. Freilich ist das jetzige Stadium der Ungewissheit auf allen Linien kein ergötzliches – doch jede Freiheit, jedes Glück muss durch tausend Schmerzen erkauft sein, nur dann ist es echt u. etwas wert! –

Das Concert hier ist freilich weggefallen – in Dresden denkt man noch daran die Symphonie am 18 Februar aufzuführen, ich soll Mitte Jänner hinreisen…. Ich habe keine Ahnung ob u. wie das gehn wird! Jedenfalls hoffe ich dass meine Reise nach Agram früher oder später zu Stande kommen wird. – Hoffentlich bist Du u. auch die Eltern wohlauf u. herrscht in Laduč Ordnung u. Ruhe. Die beiden Schlösser in Našice bleiben verschont doch in der Wirtschaft wurde darauf los geplündert. – Also hoffentlich auf Wiedersehen. Handküsse Deiner lieben Mutter u. Empfehlungen an den Vater, Dich umarmt in Treuen

Deine Dora

Viel Liebes von Miss Didi!

Dresden-Strehlen. Josefstrasse 7
Den 26. Okt. 1921

Liebste Tilda!

Dass ich Dir für Deine so überaus lieben Glückwünsche anlässlich meiner Hochzeit erst heute danke, findet seine Entschuldigung darin, dass ich Dich eben nicht mit dem »Gros« der Gratulanten per Karte abfertigen wollte. Es war mir eine wirkliche Freude Deinen Brief zu lesen aus dem so viel Verständnis für mich u. eine auf reifer Erfahrung gegründete hohe Lebensauffassung sprach. Dass ich trotz meines ‚Internationalismus' eine tiefe, innige Anhänglichkeit für meine Heimat im Herzen hege ist sehr wahr – u. immer bei meinem musikalischen Schaffen schwebt mir das weite, schöne Land vor, das von Kindheit an den Rahmen zu all' meinem Erleben bildete u. den Hintergrund zu allem Träumen. Dass Du mich von meiner Musik nicht trennen kannst, zeigt dass Du es verstehst wiesehr verwachsen ich mit dieser bin. – Ich habe auch gar nicht die Absicht diesbezüglich eine Änderung in meinem Leben aufkommen zu lassen. Man muss vor allem das tägliche Leben einzuteilen verstehen; wenn man das trifft; so kann man allen seinen

Verpflichtungen nachkommen. Du, glaube ich, bist auch eine Meisterin darin!! – Dass Du von meinem Otti nur Gutes gehört hast, freut mich, – aber ich finde es selbstverständlich, denn er ist so ein lieber, guter, feiner Mensch, dass er sicherlich selten jemanden anthipatisch sein wird. – Ob Du es weisst, dass er hier beim Philharmonischen Orchester die Stelle eines Generalsecretärs erhalten hat? Durch meinen Gönner Kapellmeister Lindner (der mit dem Orchester meine Symphonie zur Uraufführung gebracht hat) erhielt er diesen Posten den er nun für ein Jahr (als Probe) angetreten hat. – ich bin natürlich glücklich ihn dadurch in meine musikalische Sphäre gebracht zu haben u. ihn eine Tätigkeit ausüben zu seh, die auch mein volles Interesse hat. – Hoffentlich bist Du, meine liebste Tilda, mit Deiner Tätigkeit zufrieden u. arbeitest mit grosser Lust an allem. Die Gesundheit u. die Arbeit sind die beiden Hauptsachen im menschlichen Leben – ohne diesen, glaube ich, ist kein Glück denkbar. Die grossen Leidenschaften sind da, um Seele u. Herz reif zu machen, um leiden zu machen – ohne welchem es keine innere Entwicklung gibt – aber das »Glück« des Menschen kann nur der Einklang mit sich u. mit der Natur sein; – in diesem Einklang einen zweiten Menschen mit einbeziehn können, ihn führen auf den Weg dahin, ihm eine neue Welt erschliessen – dieses ist mir jetzt noch zu Teil geworden als etwas, dass ich für mich nichtmehr erwartet hatte. – Leb' wohl, liebste Tilda – von ganzem Herzen danke ich Dir für Deinen lieben Brief

Deine alte
Dora

PRILOG 2: Kronološki popis korespondencije između Dore Pejačević i Tilde Vranyczany-Dobrinović[60]

Datum (gggg.mm.dd)	Mjesto slanja	Odredišno mjesto[1]	Vrsta	Sažetak (najvažniji podatci)
1904. 1. 30.	Budimpešta	Zagreb	Razglednica	Pozdrav iz Budimpešte.
1904. 2. 7.	Budimpešta	Zagreb	Razglednica	Pjesma »Du wünschest Du wärst eine Fliege«.
1904. 3. 28.	Zagreb	?	Pismo	Potvrda da je već nastala minijatura *Klage* [Tužaljka] iz ciklusa *Phantasiestücke* [Maštanja] te da skladateljica trenutačno radi na minijaturi *Traum* [San]. Potvrda o svojem instrumentu marke Steniway & Sons.
1904. 4. 6.	Zagreb	?	Pismo	Najava putovanja u Budimpeštu, Beč i Pariz od 7. 4. do 5. 5. 1904.
1904. 4. 9.	Budimpešta	Zagreb	Razglednica	Početak putovanja prošao u redu.
1904. 4. 17.	Pariz	Zagreb	Razglednica	Dora Pejačević (dalje: DP) provodi dan na ulici, Pariz joj se jako sviđa, ali primjećuje da su previše vremena proveli u prodavaonicama šešira.
1904. 4. 23.	Pariz	Zagreb	Razglednica	Najava kraja boravka u Parizu i putovanje prema Budimpešti.
1904. 4. 27.	Budimpešta	Zagreb	Razglednica	Upravo su stigli iz Švicarske, DP najavljuje da će morati nekoliko puta plesati (»brrr!«), čezne za selom (Našicama) i za mirom, no to će još malo pričekati.
1904. 4. 28.	Budimpešta	Rodaun bei Wien	Razglednica	Uskršnja čestitka.
1904. 5. 5.	Budimpešta	Zagreb	Razglednica	Najava dolaska u Zagreb, vjerojatno 14. 5.
1904. 5. 13.	Budimpešta	Zagreb	Razglednica	Najava dolaska u Zagreb, vjerojatno 19. 5.
1904. 5. 17.	Budimpešta	Laduč	Pismo	Najava (kasnijeg) povratka u Zagreb 20. 5. 1904. Prva potvrda DP o životu u Banskim dvorima.
1904. 5. 19.	Budimpešta	Zagreb	Razglednica	Pjesma »Die armen Veilchen sind verblüht«.
1904. 6. 7.	Našice	?	Pismo	Detaljan opis Našica, osobit naglasak na park dvorca.
1904. 6. 16.	Našice	Laduč	Tri razglednice	Pozdrav iz Našica, oznaka sobe na fotografiji dvorca Pejačević.
1904. 6. 19.	Našice	?	Pismo	DP piše o svojemu narušenom zdravlju, najavljuje odlazak u Bayreuth 15. 7. 1904. i piše o pripremama za putovanje.

[60] Većina pisama sačuvala se bez omotnice, pa u njihovu slučaju nije moguće ustanoviti odredišno mjesto.

Datum (gggg.mm.dd)	Mjesto slanja	Odredišno mjesto[1]	Vrsta	Sažetak (najvažniji podatci)
1904. 7. 5.	Našice	?	Pismo	DP opisuje svakodnevicu u Našicama, svakodnevne satove violine s Vaclavom Humlom te pripreme za Bayreuth.
1904. 7. 7.	Našice	Laduč	Razglednica	Pozdrav iz Našica.
1904. 7. 14.	Našice	Grado	Razglednica	Najava putovanja u ponedjeljak (18. 7.) za Budimpeštu, Beč i Bayreuth (dolazak 21. 7.).
1904. 7. 24.	Bayreuth	Grado	Razglednica	Kratak opis posjeta Bayreuthu (isti detalji u sljedećem pismu): DP je pogledala izvedbu opere *Tannhäuser* i, dan prije, opere *Parsifal* (»novi svijet«); u ponedjeljak započinje *Der Ring des Nibelungen* [Prsten Nibelunga]. Bili u posjetu kod obitelji Wagner.
1904. 8. 7.	Našice	?	Pismo	Detaljan opis boravka u Bayreuthu i posjet izvedbama opera *Tannhäuser*, *Parsifal, Der Ring des Nibelungen*. Opis susreta s članovima obitelji Wagner.
1904. 8. 23.	Našice	?	Pismo	Opis svakodnevice u Našicama; vijest o daljnjem radu na Wagnerovim partiturama (*Siegfried*).
1904. 10. 5.	Našice	?	Pismo	Opis lova u Našicama, najava povratka u Zagreb u studenome.
1904. 10. 6.	Našice	?	Pismo	Nastavak opisa lova, ironičan komentar o aristokratskom društvu.
1904. 11. 10.	Zagreb	?	Pismo	Opis prvoga posjeta kazalištu nakon Bayreutha.
1904. 12. 12.	Budimpešta	Zagreb	Razglednica	Prijepodneva su posvećena glazbi, Velimir je također ovdje, 20. 12. 1904. DP je ponovno u Zagrebu.
1905. 2. 16.	Zagreb	?	Pismo	Najava koncerta u Banskim dvorima 13. 3. 1905.; DP uvježbava pet točaka.
1905. 4. 23.	Zagreb	Zagreb	Razglednica	Uskršnja čestitka i najava skorašnjeg puta u Budimpeštu te povratka u Zagreb početkom svibnja 1905.
1905. 5. 20.	Zagreb (razglednica s prikazom Sarajeva)	Laduč	Razglednica	Pozdrav od DP i Miss Davison.
1905. 6. 24.	Zagreb	?	Pismo	Najava putovanja u Transilvaniju od 28. 6. 1905. do oko 29. 7. 1905. Izvještaj o zarukama Marka i Minke Pejačević na Duhove 1905.
1905. 8. 3.	Árkos	Laduč	Razglednica	DP je u Transilvaniji od 5. 7. do 10. 8. 1905., od 14. 10. u Našicama.

Datum (gggg.mm.dd)	Mjesto slanja	Odredišno mjesto[1]	Vrsta	Sažetak (najvažniji podatci)
1905.	Zagreb (?)	?	Pismo	Poziv na »malu glazbenu soareju« za četvrtak, 19. u mjesecu (19. 1. ili 19. 10. 1905.).
1906. 6. 2.	Zagreb	?	Pismo	Najava planova za ljeto 1906., mogući posjet Bayreuthu, putovanje u Transilvaniju.
1906. 9. 7.	Našice	Laduč	Razglednica	Pozdrav od Dore i Mädi (Elizabete Draš-ković).
1906. 12. 24.	Našice (?)	?	Razglednica	Blagdanske čestitke.
1907. 2. 20.	Zagreb (?)	?	Razglednica	Razglednica s fotografijom Dore Pejače-vić.
1907. 3. 3.	Zagreb	?	Pismo	Najava putovanja u Opatiju (10. 3. 1907.) i Italiju (Lago Maggiore).
1907. 3. 11.	Opatija	Zagreb	Razglednica	Pozdrav iz Opatije, opis mora.
1907. 3. 20.	Pula	Zagreb	Razglednica	Pozdrav iz Pule.
1907. 3. 27.	Milano	Zagreb	Razglednica	Uskršnja čestitka.
1907. 3. 30.	Lago Maggiore	Zagreb	Razglednica	Želje za brz oporavak Tildinu bratu Nikoli; najava povratka u Zagreb.
1907. 4. 27.	Budimpešta	Zagreb	Razglednica	Pozdrav iz Budimpešte.
1907. 6. 15.	Našice	?	Pismo	Opis ciklusa *Phantasiestücke* i *Blumenle-ben* [Život cvijeća].
1907. 7. 6.	Našice	?	Pismo	Oproštaj od Zagreba i Tilde zbog kraja mandata Teodora kao bana; spomen o trima godinama u Zagrebu (?).
1908. 12. 29.	Dresden	Zagreb	Razglednica	Novogodišnje čestitke i potvrda o boravku u Dresdenu 1908.
1909. 11. 17.	Árkos	Zagreb	Pismo	Opis trotjednoga boravka u Transilvaniji i najava putovanja u Našice za Božić.
1909. 12. 27.	Našice	?	Pismo	Promišljanje o mladosti.
1911. 12. 23.	Našice	?	Pismo	Potvrda o skladanju djela *Trio u C-duru* tijekom ljeta 1911.; izvještaj o pogoršanju duševnoga stanja Lile Pejačević (u Dresdenu i Beču); najava putovanja u Egipat (polazak brodom iz Trsta 14. 1. 1912.).
1910.	?	Zagreb	Razglednica	Čestitke za novu godinu; DP izražava žalost što se nisu vidjele u studenome 1910. u Zagrebu (koncert Tria Bach-mann).
1912.	Egipat	Zagreb	Razglednica	Pozdrav iz Egipta te podatak o trajanju boravka od šest tjedana; posjet Gornjem Egiptu.
1912.	?	Zagreb	Razglednica	Čestitke za 1913. godinu.

Datum (gggg.mm.dd)	Mjesto slanja	Odredišno mjesto[1]	Vrsta	Sažetak (najvažniji podatci)
1912. 12. 28.	Našice	?	Pismo	Najavljuje odlazak u Konstanz (posjet majci) i Dresden; najava premijere djela *Trio u C-duru*.
1913. 3. 9.	Našice	?	Pismo	Zahvala na izrazima sućuti nakon smrti bake Gabrijele.
1913. 6. 7.	Našice	?	Pismo	Pismo sućuti u povodu smrti bake Tilde Vranyczany.
1914. 1. 2.	Našice	?	Pismo	Novogodišnje čestitke; najava putovanja u Pariz, London i Dresden; potvrda rada na klavirskom koncertu i najava rada na instrumentaciji u Dresdenu.
1918. 1. 6.	Beč (?)	Zagreb	Razglednica	Najava koncerta u društvu Musikverein 25. 1. 1918.
1918. 4. 6.	Zagreb	?	Pismo	Zahvala za čestitke nakon »Kompozitorne večeri«.
1918. 11. 25.	Budimpešta	?	Pismo	Razmišljanje o ratnim zbivanjima; najave izvedbi vlastite simfonije u Budimpešti i Dresdenu.
1921. 10. 26.	Dresden	Laduč	Pismo	Zahvala na čestitkama u povodu vjenčanja; podatak o Ottomarovu zaposlenju u Drezdenskoj filharmoniji; izraz nostalgije za zavičajem.
?	?	?	Pismo	Dogovor o susretu (vjerojatno u Zagrebu).
? (Utorak / Dienstag)	? (Zagreb)	?	Pismo	Najava izleta do Kraljičina zdenca na Medvednici.
? (Subota / Samstag)	? (Zagreb)	?	Pismo	Najava koncerta u HGZ-u; DP potvrđuje da je Kocianu poslala dvije partiture (vjerojatno *Menuetta* i *Canzonette*).
?	?	?	Pismo (čestitka)	Božićna čestitka.
? (Nedjelja, 10h / Sonntag, 10 Uhr)	? (Zagreb)	?	Pismo	Dogovor o druženju.
? (Petak / Freitag)	?	?	Pismo	Pismo pomirenja nakon svojevrsnoga nesporazuma.
? (Petak / Freitag)	? (Zagreb)	?	Pismo	Dogovor o druženju.
?	?	?	Pismo	DP nije žao zbog uzaludno održanih proba.
?	?	Zagreb	Razglednica	Novogodišnja čestitka.
?	?	?	Razglednica	Uskršnja čestitka.
? (1918. 4.)	? (Zagreb)	? (Zagreb)	Posjetnica	Najava orkestralne probe.
? (1918. 4.)	? (Zagreb)	? (Zagreb)	Posjetnica	Najava orkestralne probe.

Datum (gggg.mm.dd)	Mjesto slanja	Odredišno mjesto[1]	Vrsta	Sažetak (najvažniji podatci)
? (1918. 4.)	? (Zagreb)	? (Zagreb)	Posjetnica	Najava generalne probe.
? (1918. 4.)	? (Zagreb)	? (Zagreb)	Posjetnica	Otkazivanje koncerta.
? (1918.)	? (Zagreb)	? (Zagreb)	Posjetnica	Najava posjeta Maksimilijanu Vanki.
?	? (Zagreb)	? (Zagreb)	Posjetnica	Poziv od Mädi (Elizabete Drašković) na čaj.
?	?	?	Posjetnica	Nejasna kratica (p.p.c.).

Summary

LETTERS OF DORA PEJAČEVIĆ TO BARONESS TILDA VRANYCZANY. NEW INSIGHTS, DATA, UNDERSTANDINGS

A collection of 36 letters, 35 postcards, and seven written calling cards that Dora Pejačević sent to the Zagreb noblewoman Tilda Vranyczany between 1904 and 1921, preserved in the Vranyczany-Dobrinović collection at the Croatian State Archives in Zagreb, is the largest known collection of letters and postcards written by the composer. It provides many new insights into her life and creative process. Pejačević sent the greatest number of items in this correspondence to Vranyczany during 1904, which particularly sheds light on the previously less-known first Zagreb period of her biography. After 1907 and Teodor Pejačević's resignation from the office of Ban, contact between Vranyczany and Pejačević became less frequent, limited to occasional greetings and updates on current events. The second period of more intensive contact occurred between 1918 and 1921. Thanks to the correspondence Pejačević sent during this time from Vienna, Zagreb, Budapest, and Dresden, this phase of the composer's life is also much clearer. Four especially valuable and interesting discoveries can be highlighted: Pejačević's description of her visit to the Bayreuth Festival (Wagner's Festspiele) in 1904, her account of her piano cycles *Phantasiestücke* [Fantasies] and *Blumenleben* [The Life of Flowers], information about the attempted Zagreb performance of the *Symphony in F-sharp minor*, Op. 41 in 1918, and the first known description of the composer's nostalgia for her homeland.